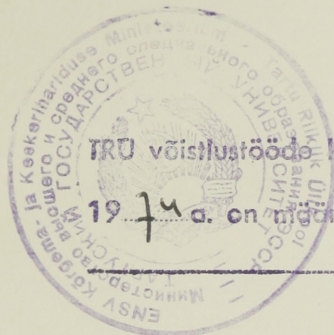

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

Soome-ugri keelte kateeder

TRU võistlusööde komisjoni otsusega 18. juuni

1974 a. on määratud käesolevale tööle

ii astmel

J. Maara TRU Teaduslik sekretär

MARJA-LIISA VARTIO
ROMAAN "SE ON SITTEN
KEVÄT" EESTI KEELES

Diplomitöö

EVE OSA

Juh.prof.P A U L A L V R E

Kaitstud
P. Aasta

Tartu 1974

S I S S E J U H A T U S

Tõlkimine on üheks teiste rahvaste kultuuri-
väärtuste tundmaõppimise ning oma kultuuri ri-
kastamise allikaks.

Ungari tõlkija G.Radò on eri keeltes loo-
dud kirjandusteoste vahendaja ülesannet määrat-
lenud järgnevalt: "Tõlkija peab maksimumi
originaali elemente niimoodi edasi andma, et
tema tekst samaaegselt saavutaks kunstilisuse
maksimumi tema emakeeles ja lisaks veel sama-
suguse mõju kui originaal."¹

Tõlkimise põhinõueteks loetakse nõukogude
teoretiku A.Fjodorovi käsitluses niisuguseid
kriteeriume:

1. Lugeja peab saama täieliku ettekujutuse
originaalist.
2. Keele kvaliteet tõlkes olgu kõrge.
3. Tõlkija peab tumetama tõlgitava teose

¹ G.Radó, "Kalevala" ja "Kalevipoja tõlkimise
meetodid.- "Keel ja Kirjandus" 1971, nr.8, lk.458.

sisu ja vormi dialektilist ühtsust.

4. Originaali kui ühtse terviku tunnetamine.
5. Tõlkija peab tundma tõlgitavat keelt kõneleva rahva kultuuri omapära, rahva- ja kirja-keelt.¹

Sama teadlane ütleb teises oma teoses, et tõlget võib pidada eeskujulikuks, kui on edasi antud tõlgitava autori individuaalsus koos tema stiili omapäraga.² Kuidas seda saavutada? Kas sõnasõnalise ümberpanemisega ühest keelest teise? Võib uskuda, et mitte. Soome keeleteadur L. Hakulinen kirjutab: "Kahe keele leksikaalsete ühikute vahel ei ole täpset vastavust, neid ei saa mehhaaniliselt ega sõnasõnaliselt tõlkida (eriti polüseemilisi sõnu). Tunduvalt kergem on edasi anda võõras keeles väljendatud mõtet kui säilitada selle stilistilist värvingut."³

Ka nõukogude tõlketeoreetikud on viimasel ajal loobunud varem levinud sõnasõnalisest tõlkimismeetodist. Kogu hiljuti ilmunud selle-

¹ A. B. Фёдоров, Основы общей теории перевода. Москва 1968, lk. 142 jj.

² A. B. Фёдоров, Введение в теорию перевода. Москва 1958, lk. 14.

³ L. Hakulinen, Kielen näkymiä. Helsinki 1970, lk. 81.

alases kirjanduses kohtab diskussioone bukvalismi ning vabama tõlke üle. Enamasti on kokkuvõtlikud seisukohad analoogilised järgnevaga: ükski tõlkija ei tohi hakata sõnasõnaliselt ümber panema tõlgitava teose keelele iseloomulikke konstruktsioone, iseloomulikke püsivaid ühendeid. Samal ajal peab ta püüdma siiski ka proovida oma keelele kohandada seda, mis vähegi kohandada annab, et tõlkimisel ei kaoks kogu originaali omapära, nn. "võõramaa hõng".¹

Käesolev diplomitöö on tõlkevõrdlus. Selles püütakse algteksti ja tõlke kõrvutamisel anda hinnang tõlkija tööle. Nende ridade kirjutaja juhtlauseks on O. Ojamaa poolt väljendatud mõte: "Algupärandi loomine ja selle tõlkimine teise keelde on erisugused protsessid, kuid mõlemal juhul tuleb jõuda täiuslikkusele ning tõlketeose lugeja ei tohiks eristada originaali tõlkest, kui kogu tekstiväline andmestik ära jätta."²

Tõlkeanalüüs on üles ehitatud järgneva plaani kohaselt:

I. Käsiteldava teose (M.-L. Vartio "Se

¹ Ф. Петровский, В. Я. Брюсов - переводчик "Энеиды". - Мастерство перевода. Москва 1973, lk. 254.

² O. Ojamaa, Arutlus ideaalsest tõlkijast. - "Looming" 1972, nr. 11, lk. 1910.

on sitten kevät", esitrukk Keuruus 1957.a.)
loojat ja eestindajat iseloomustavate andmete
esitamise.

2. Fraseologismide tõlkeprobleemidest ülevaate
andmine ja konkreetsete näidete varal tõlkija
töö hindamine.

3. Abisõnade kasutamisest tõlkimisel. (Nende all
on mõeldud verbidega koos tarvitata-
vaid kõrvalsõnu, noomenite juurde kuulavaid
kaassõnu ning täpsustavaid või rõhutavaid
modaalkõneverbe.)

4. Ülevaade rahvusvahelise sõnavara kasutamisest
soome oma sõnade tõlkimisel.

5. Mõningate ebaõnnestunud sõnaühenditõlgete ja
väärade üksiksõnaeestinduste käsitlemine.

Et diplomitöö autoril polnud võimalust
pikemaajaliselt kasutada teose seda soomekeel-
set trükki, mille järgi tõlge on tehtud (M.-L. Var-
tio "Se on sitten kevät", Helsingis 1964.a. välja-
antud), on näidete esitamisel lehekülgede numb-
rid antud 1957.a. trüki järgi. Olulisi erinevusi
esiktrüki ning hilisemate väljaannete vahel ei
ole.

Asjaolu, et viimastel aastatel on eestin-
datud suhteliselt vähe soome ilukirjandust, pea-
legi Soomes tunnustatud kirjanike loomingut, on
põhjuseks, miks nende ridade kirjutaja valis
analüüsi objektiks just selle teose. Hea raamat
nõuab oskuslikku tõlkimist, tõlkija tööst sõltub

olulisel määral teose kaal teist keelt kõneleva lugeja silmis. M.-L.Vartio romaani "Se on sit-ten kevät" võib kahtlemata iseloomustada kui raamatut, mida tasub lugeda. Kas teos on tõlkes oma väärtust kaotanud või mitte, otsustatagu järgnevas analüüsis. Viimases on mööda mindud enamikust grammatilistest küsimustest¹ ning põhi-rõhk asetatud tõlkija sõnavaliku vaatlemisele. Sellestki pole luubi all mitte kõik loogilised sünonüümidega asendamised, vaid kohad, mille tõlkimise üle võib vaielda.

¹ M ä r k u s. Soome keele grammatiliste kategooriate eesti keelde tõlkimise probleeme on küllaldase põhjalikkusega analüüsinud M.Hiiesalu - vt. M.Hiiesalu, V.Linna teose "Täällä Pohjantähden alla" teise osa tõlke analüüs. Diplomitöö. Tartu 1973. (Töö asub TRÜ soome-ugri keelte kateedris.)

I. K Ä S I T E L D A V A T E O S E
L O O J A S T J A T Õ L K I J A S T

A. TEOSE AUTORIST MARJA-LIISA VARTIOST

Siin esitatavad andmed Marja-Liisa Vartio kohta on võetud tema romaani "See on siis kevad" (eestikeelne tõlge) järel sõnast, kogumikust "Soome novell" ning kogumikust "Maailman kirjat ja kirjailijat".¹

Marja-Liisa Vartio (1924 - 1966) sündis Säamingis rahvakooliõpetaja tütreana. Alates 1950. aastast on ta filoloogiamagister ja vabakirjanik.

¹M.-L.Vartio, See on siis kevad. Tallinn 1972, lk.157;
Soome novell. Tallinn 1968, lk.287;
Maailman kirjat ja kirjailijat. Keuruu 1957, lk.510.

Kasutamata on jäänud soome kirjanduse koguteos "Suomen kirjallisuus", sest diplomitöö kirjutamise ajal on TRÜ Teaduslik Raamatukogu olnud avariilukorra tõttu suletud.

Marja-Liisa Vartio alustas isikupärase värvika lüürikuna, avaldades luulekogud "Pulmad" ("Häät", 1952) ja "Pärg" ("Seppelle", 1953). Neis on tunda ilmseid rahvaluule mõjusid. Neil kahel kogul on silmapaistev koht soome viiekümnendate aastate luules. Hiljem läks Vartio üle proosale. Tema sulest ilmusid novellikogu "Maa ja vee vahel" ("Maan ja veden välillä", 1955) ning romaanid "See on siis kevad" ("Se on sitten kevät", 1957) "Mees nagu mees, tüdruk nagu tüdruk" ("Mies kuin mies, tyttö kuin tyttö", 1958), "Kõik naised näevad unenägusid" ("Kaikki naiset näkevät unia", 1960) ja "Tunded" ("Tunteet", 1962). Ka Marja-Liisa Vartio proosateostes prevaleerib lüüriku nägemisviis, eriti sotsiaalsete probleemide lahkamisel. Postuum-selt on avaldatud M.-L. Vartio kogu "Luuletused ja proosaluuletused" ("Runot ja proosarunot", 1966) ja romaan "Temale kuulusid linnud" ("Hänen olivat linnut", 1967).

Eesti keeles on Marja-Liisa Vartio loomingust ilmunud ainult novell "Kohtutäitur" (kogumikus "Soome novell", 1968) ja romaan "See on siis kevad" (1972).

Marja-Liisa Vartio on kõikide oma romaanide peakangelasteks valinud naised. Nii on ühe naise argipäevalugu ka "See on siis kevad". See on jutustus inimestest, nende kohtumisest, lähenemisest ning üksijäämisest, inimestevahelistest suhetest üldse.

Marja-Liisa Vartio ei raba efektse keelega, põneva sündmustikuga. Ta on eelkõige peen psühholoog, omapärane vaatleja. Ta lihtsalt näeb ja kirjeldab, fikseerib momendid ning lükib need omapärasesse ahelasse. Teostes ei leia ühtki pöördumist lugeja poole, sündmustik on esitatud justkui näilise ükskõiksusega. M.-L. Vartio sõnastus on lakooniline, epiteete kohtab vähe. Fraseologismidestki ei ole Vartio kasutanud midagi jalustrabavat, hüperboliseeritut, teos pole nendest üle küllastatud. Juba esmasel originaalteose ("Se on sitten kevät") ja tõlke ("See on siis kevad") võrdlemisel tundub, et tõlkija on kasutanud rohkem kõnekujundeid, piltlikumaid ning teravamaid ütlemisi kui kirjanik ise. Aga sellest juba töö järgnevates osades üksikasjalisemalt.

B. TEOSE EESTINDAJAST LUULE KASTEINAST

Käsiteldava M.-L.Vartio teose eestindaja L.Kasteina nimi ei ole meie ilukirjanduse tõlkijate peres veel kuigivõrd tuntud. Luule Kasteina kohta võib märkida järgmist: lõpetas Tartu Riikliku Ülikooli 1957.aastal, diplomitöö teemal: "Isuri ja eesti keele sõnavara suhetest". Ilukirjandusest tõlkinud soome keelest eesti keelde novellid, mis leiduvad kogumikus "Soome novell"¹: A.Vammelvuo "Viskenool", O.Siippäineni "Äratuus", P.Rintala "Eino", E.Pennaneneni "Unenäolaps" ja "Kahekesi", A.Hyry "Rongisõidu kirjeldus" ning "Juunikuu", M.Hälli "Üunapuud". Kahjuks ei ole nende teoste originaaltekstid olnud diplomitöö autorile kättesaadavad, seetõttu pole olnud võimalik võrrelda käsiteldava M.-L.Vartio romaani "Se on sitten kevät" tõlke taset sama tõlkija eelnevate tööde tasemega. Kui eespool juba mainitud novelle lihtsalt lugeda, siis olulisi keelelisi eksimusi silma küll ei paistnud, kuid sel-

¹ Soome novell. Tallinn 1968.

lisest vaatlusest üksi jääb hinnangu andmise jaoks väheks.

Diplomitöös käsitletav M.-L.Vartio romaani eestindus on senini tõlkija L.Kasteina kõige mahukam töö ilukirjanduse vahendamisel. Hinnangu sellele püüab nende ridade kirjutaja anda kõigis järgnevates peatükkides.

II. F R A S E O L O G I S M I D E T Õ L K I M I S E S T

A. FRASEOLOGISMIDE DEFINITSIOON JA LIIGITUS

Keelelise väljenduse põhiüksustena kasutatakse i inimestevahelisel suhtlemisel sõnu, sõnaühendeid ja lauseid. Sõnad on sõnaühendis grammatiliselt omavahel seostatud kahel viisil: nad on kas alis- tus- või rinnastusseoses. Alistusseoses olevad sõnaühendid liigitatakse vabadeks ja püsivateks sõnaühenditeks. Enamasti kasutatakse lauses vabu sõnaühendeid, mille koosseisu kuuluvaid sõnu tar- vitatakse nende harilikus tähenduses. Iga sõna vabas sõnaühendis on asendatav teiste sõnadega. Tekivad uue tähendusega sõnaühendid, aga antud sõnaühendi vorm jääb muutumatuks. Püsivate sõna- ühendite komponentidel aga on omavahelisel seostu- misel teatav püsivusaste, näit. v a b a d u s t- a r r m a s t a v a d r a h v a d, s a m m u v e k s k a v a a t o r, p e a l a e s t j a l a- t a l l a n i. On selliseid püsivaid sõnaühen-

deid, nagu ü l e p e a j a k a e l a, o h s a
m u m e i e j t., mille koostisosad ei muutu. Teis-
tes püsivates sõnaühendites muutuvad komponendid
ainult teataval määral, kusjuures üksiksõnad jää-
vad samasse asendisse ja säilib kogu sõnaühendi
mótteline terviklikkus, näit. l a s k i s j a l g a,
l a s e m e j a l g a, ä r a l a s e j a l g a;
p a n e m e k ó r v a t a h a, p a n e k ó r-
v a t a h a j n e.¹

Püsivate sõnaühendite hulgas pälvivad erilist
tähelepanu fraseologismid.

F r a s e o l o o g i l i s e k s v ä l j e n-
d i k s e. f r a s e o l o g i s m i k s n i m e-
tame sellist kahest või mitmest sõnast koosnevat
k e e l e l i s t ü h i k u t, mis omab e r i-
l i s t k u j u k u s t, metafoorsust ja milles
sõnad on niivõrd tihedasti k o k k u s u l a n u d,
et moodustavad ü h e l e k s i k a a l s e
j a s ü n t a k t i l i s e ü h i k u. Leksi-
kaalse ühiku selles mõttes, et nad väljendavad
ü h t m ó i s t e t või ühe sõna tähendust, lau-
ses esinevad nad aga ü h e l a u s e l i i k-
m e n a.²

¹ K. Mihkla, L. Rannut, E. Riikoja, A. Admann, Eesti keele
lauseõpetuse põhijooned I. Lihtlause. Tallinn 1974,
lk. 18 jj.

² J. Valgma, N. Remmel, Eesti keele grammatika. Tallinn
1970, lk. 340.

Toetudes eesti keeleteadlase F.Vaka uurimusele somaatilise fraseoloogia kohta, olgu fraseologismide tähtsamate ning karaktersemate joontena märgitud järgmised asjaolud:

1. Fraseologismi koostisosad moodustavad teatava metafoorsusastmega terviku, mida iseloomustab ükdtunzus, kindel stiilikarakteristika.

2. Fraseologismi sisuline terviklikkus prevaaleerib vähemal või suuremal määral tema vormilise liigendatuse üle. Uus sisu tekib sageli sõnaühendi otseste leksikaalsete ja semantiliste suhete nõrgenemise tulemusena.

3. Fraseologismi koostisosade tähendusliku kokkusulamise aste võib väga tugevasti varieeruda.

4. Fraseologisme iseloomustab tihti teatav korrelatiivsus sõnaliikidega, millega kaasneb lauses sisulise tervikuna enamasti kindlates süntaktilistes funktsioonides esinemine.

5. Fraseologismide püsivus on relatiivne ja üksikute fraseologismide vastupanuvõime aja mõjule väga erinev.¹

Fraseoloogilised väljendid jaotatakse tähendusliku külje alusel idioomideks ning fraseoloogilisteks ühenditeks. I d i o o m i d e k s nimetatakse fraseoloogilisi väljendeid, milles tihedasti ühte-

¹
F.Vakk, Suured ninad murdsid päid... Tallinn 1970, lk.7 jj.

sulanud sõnad oma esialgse põhitähenduse on kaotanud ja väljendavad uut tähendust.¹ Igas keeles on kujunenud eri idioomid, mis otseselt pole teistesse keeltesse tõlgitavad. Idioomi üksiksõnu ei saa teiste sõnadega asendada, sest selle koostisosad väljendavad mõtet kuidagi teisiti, ümberütlevalt. Idioomide näiteid: p e a m o k k m a a s, l e i b a l u u s s e l a s k m a, k u i d a s k ä s i k ä ä i b, l u l l i l ö ö m a jne.

Fraseoloogilised ühendid on sellised fraseoloogilised väljendid, milles sõnad on osaliselt säilitanud oma põhitähenduse ja mille sõnu võib asendada samatähenduslike teiste sõnadega.² Keeles leidub rohkesti sünonüümseid fraseoloogilisi ühendeid, näiteks: k e r e p e a l e a n d m a e. n a h a p e a l e a n d m a, s i i l m a t o r k a m a e. s i l m a p u u t u m a e. s i l m a jpt. Kui idioomid on lauses süntaktiliselt täiesti lahutamatud, siis fraseoloogilisi ühendeid võib tarbe korral süntaktiliselt analüüsida, nende koostisosades lauseliikmeid määrata.

Paljudes tegusõnalistes fraseoloogilistes ühendites on käändes esinevad nimisõnad kaotanud oma põhitähenduse ja neid on hakatud sõnaühendis tarvitama ülekantud tähenduses. Nõnda

¹Eesti keele süntaks I. Tallinn 1964, lk. 13

²op. cit., lk. 14

on tekkinud rida uut mõistet märkivaid fraseoloogilisi ühendtegusõnu, nagu tähelepanema, silmaspidama, päevinägema, peostsuhuelama, vihaleajama, jumalaga jätmajpt. Et fraseoloogis-
midel on tihedaid kokkupuutepunkte ühendverbi-
dega, võiksimegi kõnelda fraseoloogilistest ühendverbidest. Hariliku ja fraseoloogilise ühendverbi suhteid piiritledes tuleb otsustavaks elemendiks pidada fraseoloogilise väljendi piltlikkust.¹ Näiteks on harilikud ühendverbid möödaminema, üle käima, läbi lugema, sest neil puudub piltlikkus. TRÜ dotsent keeleteadlane Huno Rätsep on oma töödes eristanud ühendverbe ja väljendverbe, lähtudes tegusõnaühendi konstruktsioonilisest küljest. Ühendverbid koosnevad sellise käsitluse järgi (prefiksaalõdverbist ja verbist, väljendverbid aga on noomeni ja verbi ühendid.² Enamik väljendverbe on fraseoloogilised, nendes sisalduv tähendus on erinev üksikosade summast, näiteks: korda saama (= teostama),

¹Eesti keele süntaks, lk.14

²H.Rätsep, Eesti keele väljendverbide olemusest.
-"Keel ja Kirjandus" 1973, nr.1, lk.24.

k ü l g e l ö ö m a (=kurameerida püüdma),
h a n e k s v ö t m a (= petma).

Fraseologismidel on peale ühendverbide kokku-
puuteid veel liitsõnadega. Vahe on tihti ainult
formaalne: m e h e l e m i n e m a on fraseo-
loogiline väljend, kuid m e h e l e m i n e k
samal ajal liitsõna. Analoogiline lugu on

p e a d m u r d m a - p e a m u r d m i n e
puhul. Otsustavaks tuleb pidada asjaolu, et fra-
seoloogilise väljend koosneb k a h e s t v ö i
m i t m e s t e r a l d i k i r j u t a t a -
v a s t s õ n a s t.¹

Tihti on raske vahet teha s ü n o n üü-
m i l i s e ja f r a s e o l o o g i l i s e
v ä l j e n d i vahel. Ka siin tuleb määravaks
elemendiks pidada ülekantud tähendust ja pilt-
likkust.² Nii tuleb sünonüümiliseks väljendiks
lugeda i l m l ä h e b i l u s a k s, sest
siin kasutatakse sõna l ä h e b **sõna** m u u-
t u b sünonüümina ja väljendil puudub eriline
piltlikkus. Samal ajal tuleb fraseoloogiliseks
pidada väljendit s e e l ä h e b s u l
k a l l i k s m a k s m a. Viimase näite puhul
on väljendi tähendus muutunud, üle kantud tähen-
dusele h a l v a s t i m i n e m a, p a h a n-
d u s i t e k k i m a. Sünonüümiliste ja fraseo-

¹ Eesti keelesüntaks, lk. 14jj.

² o p. c i t, ibidem lk. 15.

loogiliste väljendite vahele on tihti raske piiri tõmmata.

Fraseologisme on paljudes töödes analüüsinud nii nõukogude kui välismaa keeleteadlased. Et aga diplomitöö autoril on tegemist oma emakeele ja sellele lähedase sugulaskeele fraseoloogia võrdlemisega, on aluseks võetud meil väljakujunenud seisukohad, mis on fikseeritud ka õppekirjanduses. Töö teostamise seisukohalt on oluline lahendada küsimus, mida lugeda keele fraseoloogia hulka. Järgnevas analüüsis on püütud järgida eespool kirjeldatud.

B. FRASEOLOGISMIDE TÕLKIMISEST

Fraseoloogilise ühendi tähenduse edasiandmise seisukohast on kõige ideaalsem viis tõlkida ekvivalendi abil. Viimase all mõistetakse niisugust tõlkekeele fraseologismi, mis põhineb samal kujundil kui originaalkeele fraseologism ja vastab sellele ka tähenduslikult. Ekvivalendi abil on võimalik tõlkida suhteliselt väikest osa fraseoloogilistest ühenditest, esmajoones rahvusvahelisi ajalool, mütoloogial või piiblit põhinevaid ühendeid, nagu D a m o k l e s e m ó ó k j t. Keeles vähe levinud väljendite kasutamist tõlkimisel ei saa pidada õigustatuks.¹ Ka kindlaks kujunenud võrdlusi, näiteks t a o l i k ó h n n a g u l a t t, mis on juurdunud mõlema keele sõnavarasse, on võimalik tõlkida ekvivalendi abil. Et soome keel ja eesti keel on lähedased sugulaskeeled, leidub sel juhul võimalusi ekvivalendi abil tõlkimiseks rohkem kui ajaloolt ja struktuurilt üksteisest kaugete keelte puhul. Kõikidest tõlkimisviisidest kõige vähem sõltub tõlkimine ekvivalendi

¹ U. Lehtsalu, G. Liiv, Ilukirjanduse tõlkimisest inglise keelest eesti keelde. Tartu 1972, lk. 62 jj.

abil tõlgitavast kontekstist, sest juhtumeid, kus fraseoloogiline ekvivalent tõlgitava teksti vastavast ühendist stiililiselt oluliselt erineb, esineb suhteliselt harva.

Teine võimalus on tõlkijal kasutada ekvivalendi puudumisel autori keele kujundlikkuse säilitamiseks tõlkekeeles leiduvaid fraseologisme, mis tähenduslikult funktsioonilt on analoogilised tõlgitava ühendiga, põhinevad aga erinevail kujundeil. Selliseid tõlkekeeles leiduvaid ühendeid nimetatakse fraseoloogiliseks analoogiaks.¹ Analoogilise fraseoloogilise ühendi puhul võivad erineda mitu komponenti või koguni kõik. Tõlkides fraseoloogilise analoogia abil, tuleks aga hoiduda kasutamast ühendeid, mis sisaldavad tõlkekeelt kõneleva rahva elu ja ajalooa seotud reaale, ning asendada need neutraalsetega.² (Olgu juba siin mainitud, et teose "Se on sitten kevät" eestindajal pole selliseid vääratusi esinenud.) Analoogia valikul on probleemiks ka väljendi stiilnivoo säilitamine, sest on ju ühed fraseologismid neutraalsed, teised, kuigi enam-vähem samasisulised, aga "krõbedamad".

Kui fraseologismil puudub mõnes tähenduses

¹ U. Lehtsalu, G. Liiv, o p . c i t . , lk. 63 .

² ibidem, lk. 65 .

nii ekvivalentne kui ka analoogiline vaste, siis võib tõlkija ometi leida fraseologismi, mis ei ole küll täpne leksikaalselt tähenduselt, aga vastavas kontekstis autori mõtte siiski edasi annab. Sellist tõlkimisviisi nimetatakse kontekstiliseks asenduseks.¹

Mõnikord võib tõlkija muuta originaalkeele fraseologismi komponente, seda tõlkekeeles juba olemasolevale ühendile lähendades. Sellist tõlkimisviisi võib nimetada fraseologismi ümberkujundamiseks.² Siin ei tõlgita sõna-sõnalt, vaid luuakse fraseologism, mis kõlab keeleomasena. Fraseologismi ümberkujundamist saab kasutada peamiselt väljendite tõlkimisel, millede summaarne tähendus on tuletatav komponentide tähendusest.

Kui fraseoloogilisele ühendile ei ole võimalik leida ekvivalenti ega analoogiat, võib tõlkija mõnikord autori stiili kujundlikkuse säilitamise huvides fraseologismi aluseks oleva kujundi edasi anda sõnasõnalise tõlke abil. Seda tõlkimisviisi on soovitatav kasutada ainult juhul, kui tõlgitav ühend on küllalt kujundlik, et olla lugejale mõistetav, kusjuures see ei tohi tunduda ebaloomulik emakeele normide seisukohalt. Ränkade mõttevigadeni võib siin viia idioomi pidamine vabaks sõnaühendiks.

Mõne fraseologismi puhul ei sobi ükski eel-

¹U. Lehtsalu, G. Liiv, o p. c i t., lk. 66.

²Ibidem, lk. 67.

nimetatud tõlkimisviisidest. Sellisel juhtumil tuleb tõlkijal loobuda autori keele kujundlikkuse edasiandmisest ja kasutada kirjeldavat tõlget, s.o. seletada fraseologismi tähendust sõna või vaba sõnaühendi abil. Juhtude kõrval, kus kirjeldavat tõlget võib pidada õigustatuks, kasutatakse seda mõnikord sobiva tõlkevaste otsimisel kergema vastupanu teena.

Sobiva analoogia ja kontekstilise sünonüümi leidmine või fraseoloogilise ühendi õnnestunud ümberkujundamine on auks tõlkijale, näitab tema meisterlikku keelte valdamist ning võimaluste tundmist.

C. VÄLJENDID, MIS NII ORIGINAALIS
KUI KA TÕLKES ON FRASEOLOGISMID.

Väljendid, mis mõlemas keeles on fraseoloogilised, on analüüsimisel jaotatud kahte suurde gruppi - olenevalt sellest, kas fraseologism põhineb tõlkes samal kujundil kui originaalis või mitte.

a) Tõlgitud ekvivalendi abil või väga vähe
muudetud

Fraseologismide üldmassis torkab silma kindlapiiriline rühm püsivaid sõnaühendeid, milles komponentidena kasutatakse i n i m e s e või l o o m a k e h a o s a d e n i m e t u s i. Selliseid ühendeid on nimetatud s o m m a a t i l i s e k s f r a s e o l o o g i a k s. Kõige rohkem metafoore lähtub tähtsatest, silmatorkavate ja selgete funktsioonidega kehaosadest. Nii näiteks sümboliseerib pea mõtlemist ja üldse midagi tähtsat või elulist (p e a d v a e v a m a (e. m u r d m a), p e a d k a o t a m a, p e a d p a n d i k s a n d m a jne.), silm - nii füüsilist kui

ka vaimset nägemist (s i l m a t o r k a m a, s i l m i k i n n i p i g i s t a m a, s i l m a d a v a n e s i d jne.), k ä s i - tööd, tegutsemist, võimu jms. (k ä s i k ü l - g e p a n e m a, k ä s i l e v ó t m a, k ä s i k ä i a l a s k m a jne.).¹

Et sugulaskeeltes on enamasti tarvitusel juba kunagisest ühisest aluskeelest päri- nevad kehaosade nimetused, on ka nendega seotud fraseoloogia tihtipeale väga vana ja tänu ühendite "kivistunud" kujule säilinud samasugusena nii soome kui ka eesti keeles. Nii on teoses "Se on sitten kevät" võimalik olnud muutmata (või peaaegu muutmata) kujul eesti keelde ümber panna järgnevad somaati- lised fraseologismid:

1. Silm üheks komponendiks:

...on pakko k ä ä n t ä ä	...peab tahes-
s i l m ä t p o i s.(15)	tahtmata s i l -
	m a d ä r a
	p ö ö r a m a.(10)

(Näidete esitamisel on lehekülje vasakul poolel soomekeelne, paremal selle tõlge eesti keelde, nii, nagu teose eestindaja seda on teinud. Kummagi all on sulgudes lehekülje number vastavalt näite asukohale teoses.)

...elävä ihminen k ä ä n-
t ä ä s i l m ä t
p o i s.(15)

...elav inimene
p ö ö r a b s i l-
m a d ä r a.(10)

...jos k ä ä n s i
s i l m ä t p o i s,
k ä ä n s i t a k a i-
s i n, edessä oli samaa.
(185)

...k u i p ö ö-
r a d s i l m a d
ä r a j a k e e-
r a d j ä l l e t a-
g a s i, on ees
sama.(104)

Hän varoo n o s t a m a s-
t a s i l m i ä ä n
k a h v i k u p i s t a.(17)

Ta hoidub s i l-
m i k o h v i-
t a s s i l t
t ó s t m a s t.(11)

...l e v i t t i s i l-
m ä n s ä,...(86)

...a j a s s i l-
m a d s u u-
r e k s,...(49)

Tihti esineb s i l m a s ü n o n ü ü m i n a p i l k.
Mitmetes näidetes on olemas taoline asendus:

Täytyy p a i n a a
s i l m ä t a l a s.
(16)

Peab p i l g u
m a h a l ö ö m a.
(11)

...s i i r s i s i l-
m i ä ä n...(202)

...s u u n a s
p i l g u...(113)

Silmadega on tihedasti seotud mõisted n ä -
g e m i n e, p i l k.Sellepärast leiab käes-
oleva töö autor olevat otstarbeka käsitleda
fraseologisme,mis neid mõisteid sisaldavad,
koos somaatilise fraseoloogiaga:

...h ä v i n n y t n ä-
k y v i s t ä.(209)

...k a d u n u d
s i l m i s t.(117)

Asiakas l o i h ä -
n e e n myöntävän
k a t s e e n.(199)

Klient h e i t i s
t a l l e heakskiit-
v a p i l g u.(111)

...k e s t i papin
k a t s e e n...(218)

...p i d a s õpetaja
p i l g u l e v a s -
t u,...(122)

2. Pea üheks komponendiks:

Miehen p ä ä o l i
v i a l l a.(131)

Mehe p e a s o n
m i d a g i k o r -
r a s t ä r a.(75)

M i t ä s e n y t s a i
p ä ä h ä n s ä ? (193)

M i s t a l l e n üü d
p ä h e p i s t i s ?
(108)

...kun o l i s a t t u -
n u t s i l l e p ä ä l -
l e.(17)

...kui s a t t u s
s i h u k e t u j u
(peale) t u l e m a.(11)

3. Nägu üheks komponendiks:

N a a m a a n i e n
i k i n ä s i n n e p i s -
t ä.(61)

I i a l e i n ä i t a
m a s i n n a o m a
n ä g u.(25)

...s e n ä k y i s i
k y l l ä r o u v a n n a a -
m a s t a.(63)

...s e e p a i s t a b
n ä o s t ä r a.(36)

(Soome keeles märgib kaks siin esitatud sõna -
n a a m a , mis on pejoratiivse varjundiga, ja
põhitähenduslik k a s v o t e e s t i n ä g u .
Ehkki eesti keeles on olemas ka sõna l o u s t ,
mis vastab soome n a a m a l e , ei sobi see kon-
tekstiliselt.

Kasvoilla Näol on häda-
on vaaran ohu märk.(83)
merkki.(146)

...ot ti kas- ...manas näo-
voilleen le tähelepaneliku
kuuntelevan il- ilme.(142)
meen.(254)

4, Närvid üheks komponendiks:

...koet teli ...pani när-
hermoja,...(252) vid proovile,..
(141)

...hermot oli- ...närvid pi-
vat mennä,... did üles üt-
(252) lema,...(141)

...hänellä oli ...tal olid
huonot her- kehvad när-
mot,...(115) vid,...(66)

5. Juuksed üheks komponendiks:

...tukka oli epä- ...juuksed
siistin näköi- nägid lo-
nen.(267) hakad väl-
ja.(149)

(Viimast väljendit võib ka mittefraseo-
loogiliseks pidada.)

6. Labaluud üheks komponendiks:

...oli avannut ...oli labal-
lapoja.(75) luid lahti
teinud.(42)

7. Olad üheks komponendiks:

...ottaneensa ...et on oma

hartioilleen	õlule võt-
vaikean välittäjän	nud vahendaja
tehtävään.(199)	raske üles-
	ande.(111)

Somaatilise fraseoloogiaga on lähedased ühendid, milles sisalduvad mieli-meel e. mõte ja yksimieliisyys-üksmeel:

Hänelle oli	Tal oli meel
tullut paha	pahaks läi-
mieli kuin pete-	nud nagu petetud
tylle lapselle.(7)	lapsel.(6)

...mitä tämän mie-	...mis mehel jälle
lessa liikkuu.	mõttes mõl-
(77)	kus.(43)

...ei päästy k-	...ei jõutud
simieliisyteen.	üksmeele-
(72)	le.(40)

Ka muisti-mälu on assotsiatiiv- selt somaatiliselega seostatav. Tekstis on seda tarvitatud fraseoloogilises ühendis:

Hänen muistin-	Mälu püüab
satapailee jo-	midagi ha-
tain...)(15)	rata...(10)

Tinglikult võib somaatilise fraseoloogia hulka arvata väljendi

...että harjat on	...et harjad peavad
oltava omasta	omast käest
takaa.(18)	olema.(12)

Ka paljusid fraseoloogilisi väljendeid, mis pole seotud kehaosadega, leidub eri keeltes ühesugusel kujul. Soome ja eesti keeles on neid keelte lähedase ehituse ja ajaloo tõttu üsnagi palju.

M.-L. Vartio teose "Se on sitten kevät" tõlkimisel on sõnasõnalised (või peaaegu sõnasõnalised) vasted leitud alljärgnevatel juhtudel:

1. Tegu- ja nimisõna ühendites (väljendverbides):

...oli lähettänyt terveisiä. (17)	...oli saattanut terveysi. (11)
--------------------------------------	------------------------------------

...jos hän olisi omassa ruuassaan. (8)	...kui ta oleks omas leivas. (8)
---	-------------------------------------

Hän joi sen yhteen menoon. (206)	Ta jõi klaasi ühes õõmuga tühjaks. (115)
-------------------------------------	---

...jätti hyvästit, ... (214)	...jättis jumalaga, ... (120)
---------------------------------	----------------------------------

Nainen heläytti naurun. (248)	Naine laski kuulda vanaerutrit. (138)
----------------------------------	--

...varoa linjojaan, ... (260)	...saledat joont hoida, ... (146)
----------------------------------	--------------------------------------

Siitä tuli nyt suotta vaivaa, ... (22)	Nägitte nüüd asjata vaivaa, ... (14)
---	---

...piti istua seuraapitämässä. (50)	...pidi seltsiks istuma. (28)
--	----------------------------------

- ...ja hän itse oli ollut pakahtua pe-
lostaa.(60)
- ...niin taas olisi kaikki mennyt päin
piruja.(60)
- ...kävi asioil-
la.(64)
- ...ottivat vel-
kaa.(72)
- ...lyö leimaa.
(94)
- ...maatöihin siitä
ei ollut.(98)
- ...oli laskenut
leikkiä.(108)
- ...vaan asialle
tulnut...(144)
- ...ettei asia edis-
ty yhtään.(176)
- Rakennus oli seis-
sonut vesika-
tossapitkät ajat,...
(183)
- ...on ihmeissä,
kuulemma, pank-
kien kanssa.(183)
- Napoleon ei tart-
tunut sanoihin,
vaan nieli ne. (137)
- ...meni yli ar-
vion.(184)
- ...ja ta ise oli olnud
hirmust suure-
mas.(34)
- ...oleks kõik jälle
kuradile käi-
nud.(34)
- ...käis asju
ajamas.(36)
- ...võtsid võl-
gu.(40)
- ...vajutab oma
pitseri.(53)
- ...polnud te-
mast asja.(56)
- ...oli nalja
visanud.(61)
- ...kelasja
oli...(82)
- ...et asi ei
edene põrmugi.(99)
- Ehitus oli juba
pikka aega katuse
all seisnud,...
(103)
- ...on kuuldavasti
hädas pank-
dega.(103)
- Napoleon ei ha-
ranud sõnast
kinni, vaid neelas
alla.(78)
- ...läks üle
eelarve.(103)

...jok a antoi-
vat nimensä
papereihin.(277)

...kes andsid
oma nime pabe-
ritele.(155)

2. Tegusóna + tegusóna ühendis:

...ei ollut
näkev inään.(81)

...ei teinud
nägemagi.(46)

3. Muudes kombinatsioonides:

...mikä sille oli
oli tul lut.(252)

...mis talle
sisse oli
läinud.(131)

...kuin itse par-
haaksi näkee.
(146)

...nagu ise
heaks arvab.
(83)

...taitaa olla
vähän auto myö-
hässä,...(186)

...buss paistab
et jäi täna
veidi hiljaks, v.
(105)

4. Rahvapärased kõnekäänud ja vanasónad:

Kyllä kaikki
selviää kun
on aika selvi-
tä.(112)

Küll aeg
annab aru-
tust.(64)

Rakennus oli sei-
sonut jo iät
ja ajat.(152)

Seegi seisab seal
juba ilma-
tu aeg.(103)

Üldiselt on kõik ekvivalendiga tõlgitud fra-
seoloogismid õnnestunud. Otseseid stiilivääratusi

Mitmel korral on tükimisel soome kehaosa nimetust mittesisaldav fraseologism eesti keeles somaatiliseks muudetud:

Napoleon ei tартtunut sanoihin, vaan ni e- li ne. (137)	Napoleon ei haaranud sónast kinni, vaid laskis <u>kór-</u> <u>vust</u> mööda. (78)
---	--

Võinuks ka otse ümber panna: Napoleon ei haaranud sõnast kinni, vaid neelasa alla oma meelepaha.

...lupasi puhua Napoleonin kanssa kahden keskene. (155) Selle väljendi vaste eesti keeles näeb välja just niisugune, nagu tõlkija teose eestinduses kasutanud on: ...lubas Napoleoniga rääkida nelja silma all. Ka kahekesi oleks ekvivalentne soome kahden kesken'iga, kuid konteksti ta ei kõlba.

...ja ajatteli huma- lansala läpi, ... (97)	...ja mõtles oma purjus <u>pea-</u> <u>ga</u> , ... (55)
--	--

Sellegi fraseologismi on tõlkija laitmatult analoogilisega asendanud.

Väga tihti tuleb ette väljendeid, kus tõlkes üheks komponendiks on käsi:

...sinultahan sekäy käte- västi. (239)	...sinu käes see asi lä- heb. (134)
--	---

Tõlge on korrektne, vastuvõetav.

...että isäntä oli ...et peremehel oli
ollut huonos- terviskäest
sa kunnossa. ära olnud.(108)
(193)

Rakennusmestari on Ehitusmeistril on
tiukalla.(183) kitsas käes.
(103)

Mõrased pärline tundub tõlge Miten
mahtaa minun hevoseni
jaksaa? - Kuidas minu ho-
buse käbarad käivad? (vas-
tavalt lk. 87 ja 49).Diplomitöö autorile
tundub väljend hobuse käbarad
üsna kummaline ning ootamatu.(Seni on seda
ütlemist ikka kasutatud inimolenditega se-
ses!) Tõlkimisel oleks sobiv olnud selline
võimalus: Kuidas (e. kuis siis)
minu hobusel läheb? Ka
niisugused variandid ei oleks halvad: Kuidas
minu hobune ennast
tunneb? / Kuidas on lood
minu hobusega? / Kuidas
elab minu hobune?

Tõlkija on autori keelt "krõbedamaks"
teinud ka väljendi Jamiksi Anni
oli mennyt siihen sotke-
maan?(110) edasiandmisel kujul Jamis
hädä Annil oli oma nina
sinna toppida?(63) Kohasem tundub
Jamiks Anni oli end sel-

Elämä on saata-
tava nyt lopulta
järjestyk-
seen.(151)

Elu tuli nüüd
lõpuks rööpassse
saada.(85)

...että pääsisi
rahaan käsik-
si.(182)

...et saada ra-
haga otsa
peale.(102)

Tõlkimine on mõlemal juhul igati õnnestunud.

Soome saada jälkeä on eestinda-
tud kahel viisil:

...ettei sillä
paljon jäl-
keä saisi.(39)

...et selle-
ga suurt mi-
dagi ei tee.
(23)

...entisillä
ei saanut enää
mitään jälkeä.
(76)

...vanadest
ei olnud ena
mingit tol-
ku.(42)

Esimene eestindus on hea, teisel juhul on väl-
jendi stiililine sobivus küsitav. Võinuks tar-
vitada neutraalsemat varianti: ...vanadest
ei olnud enam mingit abi.

Toostide tõlkimine tuleb lugeda õigeks:

Maljanne! (82)

Teie terviseks!(46)

Kevään mal-
ja!(83)

Kevade terviseks!(47)

Ka küllakutsumise ja
külaliste vastuvõtmisega seotud vormelite
eestindamisele pole midagi ette heita:

Tule nyt käy-
mään!(193)

Astusis
meile sisse!

...oli käsketty ...ja kutsu-
käymään.(193) tudnküllä.

(108)

Häntä oli pidet- Teda oli häs-
ty hyvänä...(193) ti vastu
võetud...(108)

Õnnestunud on analoogiavaste valik ka
mitmesuguste alljärgnevate fraseologismide
tõlkimisel:

...porsaisiin ...põrsastel
tuliripuli. läkskõht
(35) lahti.(20)

...hoitaa oman ...omas lei-
taloutensa.(45) vasolla.(25)

...see kuulu ...pole sinu
sinulle.(59) asi.(53)

...niin särky py- ...siis valu
syisi poissa. eitükil-
(75) gi.(42)

...pelkäsi humal- ...kartis
tuvansa.(84) purju jää-
vat.(47)

...kerta kaik- ...läbi ja
kiaa...(138) läbi...(79)

Mies on joutu- Mees on mil-
tunut kiihkön lestki ha-
valtaan.(146) ratud.(83)

...ennen kui ...enne kui
katsoisi het- tund on tul-
ken lyöneen. nud.(85)
(150)

...e t t ä e i h ä n ...e t k u s s a
n y t t o k i ! (268) s e l l e g a ! (150)

Ülaloodud näidetes on tõlkijal ilmselt töö õn-
nestunud. Analooigiavasteks pole otsitud midagi,
mis eesti lugejale kentsaka või vóórapärasena
vóiks tunduda (v.a. väljend h o b u s e k ä-
b a r a d, millest stveespool juttu). Autori stii-
liga sobivad tõlke väljendid üldiselt hästi,
keelelisiin eksimusi pole.

Mõnede näidete puhul, nagu ...e i o l l u t
n ä k e v i n ä ä n. (30) - ...e i t e i n u d
v ä l j a g i... kerkib küsimus, miks eestin-
daja ei ole kasutanud lähedasemat vastet (siin:

...e i t e i n u d n ä g e m a g i.). Oluli-
selt autori tekstile kahju (ega kasu) sellega
tekitatud ei ole. Taolisi juhtumeid on veelgi:

...küllä hän v a r a n- ...küll ta e t t e
s a p i t ä ä. (268) v a a t a b. (150)

Siin oleks täpsem tõlge olnud järgmine: ...küll
ta h o o l t k a n n a b. / ...küll ta
h o o l t p e a b. / ...küll ta h o o l e s
o n.

A n t a k a a n y t J ä t k e n ü ü d
o l l a , (40) j ä r e l e, ... (23)
(vóinuks eesti keeles olla: L a s n ü ü d
o l l a , ...).

H e r r a l u o j a ! P ü h a t a e v a s !
Oleks sobinud ka: P ü h a l o o j a !
I s s a n d j u m a l !

Kukaan ei kiinn- Keegi ei teinud
nittänyt nendest välja.
vaateisiin (109)
huomiota.(193)

Siin näeks parema meelega täpsemat tõlget:
Keegi ei pööranud riietele
tähelepanu.

Kaheldav on ...v oi hyvä ihme! (176)
vaste sobivus: ...oh p ü h a t a e v a s!(99)
See kuulub religiooni valdkonda ja viitab juba
teistsugusele stiilitasandile. Tõlkija käsutuses
olid antud juhul ka sobivamad, kohasemad varian-
did: ...s e d a i m e t k ü l l ! / ...o h s e -
d a i m e t !

D. ORIGINALI FRASEOLOGISMID, MIS ON
TÕLGITUD VABALT

Üldiselt ei peeta fraseologismide tõlkimist vabade sõnaühendite või üksiksõnadega soovitavaks, sest sellisel juhul võib kaduda autori keele kujundlikkus ning väljendusrikkus. Kas ja millega on märgitud tõlkimisviis ennast käsitledavas teose eestinduses õigustanud, püütaksegi alljärgnevalt analüüsida.

Fraseologismiga oleks olnud võimalik tõlkida kõiki loetletud juhtumeid:

...miten se Elli t e k i	...kuidas Elli ü r i-
p o i s l ä h t ö ä	t a n u d i g a n a t u k e s e
vähän päästään...(17)	a j a t a g a n t ä r a m i n -
	n a...(11)

Sellesse lausesse oleks sobinud tõlkijal lülitada fraseologism t a h t i s m i n e k u t t e h a .

Otsene tõlge oleks olnud fraseoloogiline vaste, kui

...o t t a a m i t t a a...
(42) ...m'ó ó d a b...(24)

oleks eestindatud v ó t a b m ó ó t u .

Lause

Huone oli s i i v o t t o- Tuba oli k o r r a -
m a n n ä k ö i n e n.(50) t u.(28)

lõppu oleks tõlkija võinud lisada sõna väljandägemisega.

...että kaupunkissa sel- ...et linnas sel-
laisilla ra- lest rahast
pitkälle pot- kauaks jä-
kitaan.(61) kub.(35)

Antud juhul oleks võinud tõlkida fraseologismiga
...et linnas see raha kaua vastu
peab./ ...et linnas selle rahaga
kaugemale jõuab./ ...et linnas see
raha kauaks ette lööb.

...saman tien... ...ühtlasi...
(79) (44)

Seda võinuks eestindada fraseologismina ühe
hoobiga või samal teel.

...ottaa miehen ...tabad mehe
puhemästä kiin- valetamiselt.
ni.(87) (49)

Ülaltoodud väljendit oleks saanud tõlkida samuti
fraseologismiga: ...haarat mehesõ-
nast.

Tõlkija leitud vaste tundub stiililt ametli-
kum, kuivem näite puhul

...mennä naimi- ...abielluma...
siin...(136) (78)

On ju soome keeleski olemas sõna avioli-
tuta, kuid autor pole seda ometi kasutanud.
Parem oleks väljend pulmitegema.

Hõlpsasti oleks tõlkimiseks leidnud fraseo-
logismi, mis pealegi tähenduselt ekvivalentne,
järgnevasse lausesse:

Mutta mihin se oli Aga kuhu ta para-
ollut menossa? jasti läks?
(170) (96)

Nende ridade kirjutaja pakub välja variandi:
Aga kuhu ta parajasti minekul
oli?

Viisaka pöördumise

...olka a h y v ä ä! ...p a l u n! (99)
(176)

võinuks eesti keelde ümber panna kujul o l g e
h e a d e. o l g e l a h k e d v ö i v ö t -
k e h e a k s .

He o l i v a t a i- Nad k a v a t s e s i d
k e i s s a p o i s- ä r a m i n n a.(110)
t u a.(197)

Fraseoloogilise vastena oleks tõlkijal sobinud
tarvitada: Nad p i d a s i d p l a a n i
ä r a m i n n a .

...o l i r u o s t e n ...o l i r o o s t e t a -
s y ö m ä.(239) n u d.(133)

See soome fraseologism omab eesti keeles sõna-
sõnalist vastet o l i r o o s t e s t s ö ö -
d u d .

...vaikka onkin h y- ...kuigi k o r r a -
v ä s s ä k u n n o s- l i k.(145)
sa.(259)

Tõlkelise vaste ametlikkust oleks leevendanud
variant: ...kuigi on h e a s (s e i s u)k o r -
r a s .

Nagu juba iga näite puhul eraldi märgitud,
oleks võinud tõlkida mitut moodi. Tõlkija
L.Kasteina poolt toodud vabad sõnaühendid ja
üksiksõnad autoriteksti fraseoloogia tõlkimi-
sel mõjuvad viimasega võrreldes mõnevõrra koh-
makamatena ning ametlikumatena. Üldkokkuvõttes
siiski väga märgatavat väärtuse kadu tõlkimisel
ei leia.

E. VÄLJENDID, MIS AINULT TÕLKES ON
FRASEOLOGISMID

Väljendeid, mis originaalis on vabade sõnaühendite või üksiksõnadena ning tõlgitud fraseologismidena, leidub M.-L.Vartio teose "Se on sitten kevät" ja selle L.Kasteina poolt tehtud eestinduse võrdlemisel tunduvalt rohkemal arvul kui originaali fraseologisme, mis on tõlgitud üksiksõna või vaba sõnaühendiga. Sellisel juhul tekib muidugi küsimus, kas tõlkija ehk ei kujunda autoriteksti liiga oma maitse kohaselt ümber ja ei riku autori stiili.

Enam-vähem neutraalsete fraseologismidega on asendatud järgnevad sõnad ja sõnaühendid:

Hän e i e r o t -
t a n u t... (6)

S i l m e i s e l e -
t a n u d... (5)
(T a e i e r a l d a -
n u d... / T a e i n ä i -
n u d...)

(Sulgudes eestikeelse tõlke all on diplomitöö autori poolt pakutavad ilma fraseologismita tõlkimise variandid.)

Ja hän oli sanonut
itsekkään ta-
juamat ta, mitä
sanoi:...(9)

Ja ta oli öelnud, e n e-
s e l e g i a r u
a n d m a t a, m i d a ü t-
les:...(7)
(...i s e g i t a j u m a-
t a...)

Hän oli sanonut s e n
s o p i v a n h y-
v i n, ...(10)

Ta oli öelnud, e t o n
s e l l e g a t ä i e s-
t i p ä r i. (8)
(...e t s e e s o b i b
h ä s t i. / ...e t s e e
s o b i b k ü l l.)

Oli lehmä p o i k i-
n u t. (12)

Lehm oli l ü p s m a
t u l n u d. (9)
(Lehm oli p o e g i n u d.)

Õnnestunult on leitud fraseoloogiline vaste soo-
mekeelse vormi h u o m a u t t a m a l l a
(III infinitiivi adessiiv) edasiandmiseks:

...kuin e r i k o i-
s e s t i h u o m a u t-
t a m a l l a. (39)

...kui e r a l d i ü t-
l e m i s e p e a l e.
(23)
(...kui e r i t i r ö-
h u t a t b i. / ...kui
j u s t m e e n u t a t i.

...ja kuuntelee h y-
v i l l ä ä n. (42)

...ja tal on h e a m e e l.....
kuulata. (24)
(...kuulab m e e l e l-
d i.)

...nainen e h d o t t i.
(42)

... t e g i n a i n e e t-
t e p a n e k u. (24)
(...s o o v i t a s n a i-
n e.)

...kun o l i s i
m i e t t i n y t j o-
t a i n m u u t a. (44)

...nagu o l e k s
m ó t t e d o l n u d
m u j a l. (25)

Siin on tõlkes ühildumisviga - peab olema:...nagu

oleksid mõtted olnud mujal.
Eestindada võinuks ka vaba sõnaühendiga otseselt
soomekeelse lause järgi: ...nagu oleks
mõ(t)elnud midagi muud.

Minulla on vesi Mul on vesi
kiehuma ssa.(81) üml eval.(46)
(Mul on vesi
keemas./ Mul on
vesi keema
minemas e.
keema hakka-
mas.)

Tõlkija poolt leitud vaste näib olevat kõige
sobivam, isegi ainuõige väljendi

...kilautti la- ...lõi kokku
sinsas ensin emä n- kõigepealt pere-
nän lasinsas naisega, ...(46)
vasten, ...(82)
eestindamisel.

...piti seurus- ...ajaks jut-
tella... (100) tu... (57)

Ka siin võib tõlkevastega rahule jääda, kuigi
oleks võinud kasutada veel väljendit seltsiks
istuma, mis oleks olnud täpsem.

Naisella oli Naine oli
postissa vir- posti peal
ka.(113) ametis.(65)

(Naisel oli post-
(kontor)is amet.)

Viimasel juhul paistab otsene tõlge kohmakam, pea-
legi sisaldaks ta võõrsõna (post)kontoris,
ilma selleta aga jääks kannatama mõtteselgus.

Tõlge on hea veel mitmelgi puhul:

Eikõ mies voisi vä- Kas teine ei võiks
hentää juomis- oma joomisega
taan, ...(115) piiri pidada, ...
(66)

t e m a k s u k s .

Se merkitsee l ä h-
t e m i s t a p u h u-
m a a n j o n k u n
k a n s s a.(146)

See tähendab k e l-
l e g i j u t u l e
m i n e m i s t.(83)
(See tähendab k e l-
l e g a g i r ä ä k i-
m a m i n e m i s t
(e. m i n e k u t).)

Nende ridade kirjutaja arvates on otsene eestindus kohmakam kui tõlkijapoolne lahendus.

Ka lause

H ä n o n s a a n u t
k y l l i k s e e n
o l l a t o i s t e n
j o h d e t t a v a-
n a.(152)

T a l o n t e i s t e
k ä s u a l l o l e-
m i s e s t v i l-
l a n d.(86)

tõlkimise juures tunduks sõnasõnaline eestindus
T a l o n v i l l a n d o l l a t e i s t e
p o o l t j u h a t a t a v (e. j u h i t a v
e. k ä s u t a t a v)eesti lugejale suhteliselt
otsitud ja kunstlik.Fraseologismi kasutamine
on õigustatud.

Küsitavam on

...k a i k k i o l i
k u l k e n u t v i i m e
v i i k o j e n a i k a n a
e t e e n p ä i n...(153)

...k ö i k o l i v i i-
m a s t e l n ä d a l a t e l ü l e s-
m ä g e l ä i n u d...
(87)

eestikeelne tõlkijapoolne variant.Fraseologism
tundub siin kuuluvat mõnevõrra teistsugusesse
stiilitasandisse,kuigi asendust ei saa kaugeltki
vääraks lugeda.Diplomitöö autor soovitab varian-
ti:...kõik oli viimastel nädalatel e d e n e n u d
(e. e d a s i l ä i n u d).

Lauses

Ja Napoleonია h u v i t- Ja Napoleonile p a k-

ti ajatella kuskulõbumõ-
miten hääm- telda, kuidas
mästyttään jos see imestust
hän menee. (154) äratatab, kui ta ära
läheb. (87)

ja lauses

...miten talossa ja ...kuidas talus ja kogu
koko kylässä hääm- külas imeks pan-
mästyttään... nakse... (87)
(153)

on kasutatud originaalis mõlemal puhul sõna
häämmästyttään, kuid tõlkija on seda
varieerinud otsese vaste häämmastutak-
se kasutamise asemel väljenditega ime-
stust äratatab ja imeks pannakse.
Et laused paiknevad lähestikku, on vaheldust
vaja. Kontekstiliselt tunduvad mõlemad asendused
omale kohale nagu loodud, autoritekstist ilme-
kamad ning nende ridade kirjutaja meelest pare-
madki. Esimeses võrreldavas lauses on hästi tõl-
gitud ka soome huvittiajatella
- pakkuskulõbumõtelda. Sõnale
huvittia annab sõnaraamat¹ vasted lõ-
bustada, huvitäratada, huvit-
tada. Konteksti sobiks neist ainult lõ-
bustada, sedagi juhul, kui verb ajatella
asendada tõlkes noomeniga mõte. Lause
kõlaks siis nii: Ja Napoleoni lõbustas
mõte...

Loogiline on asendamine fraseologismiga veel
alljärgnevatel juhtudel:

Häntä ei ollut Und enam ei
enää nukuttanut. tulnud. (92)
(162)

...oli alusvaat- ...oli alus-
teisillään. (168) pesu väel. (95)

...sanoi tarkoittaneensa sitä, ... (177) ...ütles olevat silmaspidanud seda, ... (100)

Mies alkoi puhua samaa, kuin oli puhunut joka kerran Napoleonin tavatesaan. (181)

Mees alustas sama juttu, mille juurde Napoleoni kohates igakord tagasi tuli. (102)

(Mees hakkas rääkima sedasama, mida oli rääkinud igakord Napoleoni kohates.)

...arveli perunoitten olevan paleltuneita. (181)

...arvas, et külm on kartulid ära võtnud. (102)

...kuneitullut ajoissa korjattua perunapellon perimmäistä osaa. (181)

...kuna ei võtnud õigel ajal kartulipõllu kaugemat otsa üles. (102)

...turha oli... (182)

...polnud mõtet... (103)

(...asjatu oli...)

...puhunut teisten kanssa, ... (186)

...ajanud teistega juttu, ... (105)

(...rääkinud (e. vestelnud) teistega, ...)

Täytyy tästä

Peab hakkama

l ä h t e ä . (1 8 6)

a s t u m a . (1 0 5)

(P e a b m i n e m a
h a k k a m a . / P e a b
ä r a m i n e m a .)

...miten he vo s-
t a l y ö t i i n
s e l k a a n , ... (1 9 3)

...kuidas hobune
s a i n ä h v i s e l -
g a , ... (1 0 8)

Arkun saattoi
vielä erottaa
lasin läpi, ... (2 1 4)

Kirstu võis silm
läbi klaasi veel se-
l e t a d a , ...

(Kirstu võis veel
läbi klaasi era-
l d a d a , ...)

O l i s e p p e l t e n J ä r g o l i p ä r -
v u o r o . (2 1 8)

g a d e k ä e s . (1 2 2)

(O l i p ä r g a d e
(j ä r j e) k o r d .)

He menivat kahvilaan
o d o t t a m a a n .
(2 2 2)

Nad läksid kohvikusse
a e g a p a r a j a k s
t e g e m a . (1 2 4)

...oli tullut hän-
t ä h a k e m a a n .
(2 3 0)

...oli t a l l e j ä -
r e l e t u l n u d .
(1 2 9)

Ovi makasi
m a a s s a . (2 4 0)

Uks oli täies
p i k k u s e s
m a a s . (1 3 4)

(U k s l e b a s m a a s .
/ U k s l a m a s m a a s .)

...oli päästänyt
itsensä liho-
m a a n m u o d o t -
t o m a k s i . (2 5 5)

...oli lasknud ennast
v o r m i s t v ä l j a
m i n n a . (1 4 2)

(...v o r m i t u k s
l i h u d a .)

Häntä aina peteti-
tiin lihakaupassa.
(258)

Ta sai liha-
poesikka
tüssata.(144)

(Teda peteti
ikka (v. alati)
lihapoes.)

...ylyi kovemmin
huutamaan.(264)

...kukkus
veelgi kõvemini
karjuma.(147)

(Selle väljendi tõlkimisel võib täpsustava
veelgi ka ära jätta.)

Väljendid

...ja sanonut hoi-
tavana asiana
viipymättä.(279)

...ja öelnud, et
ajab asja
viivitamatult
koorda.(156)

on eestlase jaoks kõige loomulikum tõlkida
just nii, nagu seda ka tehtud on.

Mõnel puhul paistab, et eestindaja on
autoriteksti edasiandmisel suurema kujund-
likkuse saavutamiseks üle pingutanud. On otsi-
tud tõlkevasteks stiililiselt teise tasan-
disse kuuluvaid fraseoloogilisi ühendeid,
samal ajal kui oleks leidunud sobivamaid
variante. Selle töö autori meelest on tõlki-
japoolsed vääratused alljärgnevad eestin-
dused:

...sai sensuoos-
tuteltua.(17)

...oskaste-
da pehmeks

r ä ä k i d a.(11)
(pro ...s a i t a
(o m a) n ó u s s e.)

...i n t t ä ä ...a j a b o m a j o-
kuin lapsi,...(46) r u n a g u l a p s , ... (2 6)
Soome - eesti sõnaraamat pakub i n t t ä ä
vasteteks v a s t u v ä i t a , v a s t u
a j a d a , v a s t u v a i e l d a .¹ Kon-
teksti sobivad kaks viimast.

...s i t ä e m ä n t ä ...s e l l e l e see
o l i t a r k o i t - p e r e n a i n e s i h t i s .
t a n u t . (5 1) (2 9)
(pro ...s e d a o l i
p e r e n a i n e
m ó e l n u d .)

Viimases näites on tõlkes tarbetult kasutatud näitavat asesõna s e e , sest täpsustust ega rõhutamist sõna p e r e n a i n e kontekstis ei nõua ning lauses on pealegi juba ühel korral sama asesõna tarvitatud.

...v a n h a n i s ä n n ä n ...k u i v a n a p e r e m e h e l
p u h u e s s a , ... o l i ü t l e m i s t , ...
(79) (45)
(pro ...k u i v a n a p e r e m e e s
s e l e t a s (e. r ä ä -
k i s) , ...)

...m i s t ä s a n o i - ...m i l l e s t
s i , n y t s a m a l l a . n ü ü d k e e l
s ü g e l e s . (4 9)
(pro ...m i d a o l e k s
t a h t n u d k o h e

1

K.Pihel, A.Pikamäe, Soome - eesti sõnaraamat.
Tallinn 1971, s u b inttää.

välja öelda.
/ ...mida oleks
tahtnud ütelda,
nüüd kohe.)

...hännele asjadesse
ei tarvinnud kenen-
kään sekaan-
tua.(102)

...tema asjadesse ei
tarvitsenud kellelgi
omani top-
pida.(58)

(pro ...tema asjadesse
ei tarvitsenud kellelgi
sekkuda (v. end
segada).)

...että tämä oli
puhunut.(116)

...et see oli suud
pruukitud.(66)
(pro ...et ta oli
rääkitud.)

Näitavat asesõna see ei kasutata, kui juttu
on inimesest.

...kun kottin
tulee.(134)

...nii kui ja-
lakoju too-
d.(76)

Niin, oletko
sinä saanut
mitään ruo-
kaa koko päivänä?
(210)

Jah, kas sa oled
kogu päeva jooksul
midagi hamba-
allasaanud?
(118)

(pro Jah, kas sa
oled üldse
kogu päeva jooksul
süüa saanud?
/ Jah, kas sa oled
üldse kogu päe-
va jooksul toidu-
pallasaanud?)

Selle rühma näited olid kõik tõlkes vulgaar-
sema, pejoratiivsema varjundiga, kui võrrelda
originaali neutraalse väljenduslaadiga. Tõlki-
ja oleks võinud siin rohkem arvestada autori
tahtega. Leidub ju soome keeleski pejoratiivse-
maid väljendeid, kuid autor pole neid kasuta-
nud.

Tõlke adekvaatsuse printsiibist kaldu-
takse ilmselt kõrvale veel alljärgnevatel
juhtudel, kuigi siin stiililisi erinevusi ei
paista olevat:

...j ä ä k a t s o- ...v a a t a b p i-
m a a n n a i s t a, k a p i l g u g a,
pää kallellaan.(46) pea viltu.(26)
Võiks tõlkida sõna-sõnalt: ...j ä ä b
n a i s t s i l m i t s e m a (e. v a a t a-
m a), pea viltu.

...e i h a l u n n u t ...e i t e i n u d
n ä h d ä.(83) v ä l j a g i.(47)

Ka seda võiks otseselt eestindada: ...e i
t a h t n u d n ä h a (e. m ä r g a t a).

N ä y t t ä ä p a- K e h v a d l o o d.
h a l t a.(142) (80)

Õigem oleks: N ä i k s e p a h a s t i
(e. h a l v a s t i).

Edaspidiste näidete puhul on diplomitöö
autori poolt pakutav variant lisatud eesti-
keelse (tõlkijapoolse) vormi alla.

...pahoittaa
häntä,...(150)

Hän pani rahat taskuun
niitä laskematta.(178)

...jaka kaikki jär-
jestyisi.(214)

Ei niissä
paljon pu-
huta.(223)

...kuin olisi lo-
pettanut
raskaan
työn.(241)

...tuoja ära
võtma,...(85)
(...teda pahan-
dama,...)

Ta pistis rahad tasku,
neile ühtki
pilku heit-
mata.(100)
(Ta pistis (pani) ra-
had üle luge-
mata tasku.)

...jakoik roopas-
se saab.(120)
(...jakoik järge
saab (e. jõuab).
/ ...jakoik kor-
d saab./ ...ja
kõigea järje-
le saab.)

Seal ei teh-
ta palju sõ-
nu.(125)

(Ei seal palju
(e. pikalt) rää-
gita (e. sele-
tata).

...nagu oleks ras-
ke tööga ma-
ha saanud.(135)
(...nagu oleks lo-
petanud ras-
ke töö.)

...pitäisi mennä tervehti-
mään.(264) ...peaks minema õh-
tust soovima.
(148)

Viimases näites on tõlkija soomekeelse terve-
v e h t i m ä ä n tähendust ajast lähtudes
konkretiseerinud. Sõnasõnaline eestindus kõlab:

...peaks minema t e r e ü t l e m a (e. t e r -
v i t a m a). Laiemat konteksti aluseks võttes
ei saa halvaks pidada ka tõlkijapoolset lahend-
dust.

Napoleon oli l a i h - Napoleon oli a l l a
t u n u t .(273) v ó t n u d .(152)

Võiks tõlkida: Napoleon oli k ó h n u n u d .
Ka vähemlevinud otsene l a i h t u a vaste
l a h j u m a oleks mõeldav. Napoleon oli
l a h j u n u d . Viimane variant on siiski
vaieldav - et see sõna on meil eesti keeles
harva kasutatav, soome keele mõjul loodud, võib
ta tunduda fennismina.

Viimati toodud näidetegrupis oli ühine tun-
nus, et tõlkijapoolsele eestikeelsele fraseo-
loogilisele väljendile on soome keeles ana-
loogilised vasted olemas. Kirjanik pole neid
kasutanud. Järelikult - tõlkija omavoli? Näib
nii. Märkimisväärset kahju pole autoritekst
aga kannatanud, sest stiilitasandist ei ole
eestindaja kõrvale kaldunud. Nende ridade
kirjutajale tundub koguni, et autoritekst on
mõnel juhul pigem juurde saanud, ilmekamaks
muutunud (vt. näited ...pitäisi mennä

t e r v e h t i m ä ä n . - ...peaks minema
õ h t u s t s o o v i m a . j j .) .

F. KOKKUVÕTE FRASEOLOGISMIDE
TÕLKIMISEST.

Diplomitöö autor püüdis fraseologismi mõiste piiritlemisel ja selle järgi sõnaühendite fraseoloogiliste väljendite hulka arvamisel arvestada seisukohti, mis on omaks võetud tänapäeva eesti keele ametlikes normides- s.t. kasutusel olevates grammatikaõpikutes kesks- ja kõrgemate koolide tarvis. Fraseoloogilisteks ühenditeks on loetud kõik teoses esinenud piltlikud väljendverbid, pluss mitmesugused ülekantud tähendusega püsivad sõnaühendid.

Töö analüüsiva osa jaotas autor eespool kolmeks:

1) väljendid, mis on fraseologismid nii soome kui ka eesti keeles. Selle alajaotused:

a) Ekvivalendi abil tõlgitud fraseologismid. Neid leidus kõige enam. Tõlkija pole vastete otsimisel kordagi eksinud.

b) Analoogia abil tõlgitud fraseologismid. Ka nende puhul on tõlkija töö enamikul juhtudel õnnestunud. Esineb möödalaskmisi autori

stiilitasandist, peamiselt kirjaniku suhteliselt rahulike, neutraalsete väljendite "krõbedamaks" muutmist.

2) Originaali fraseologismid, mis on tõlgitud vabalt.

Neid leidus suhteliselt vähe. Kõigil puhkudel leidunuks eesti keeles fraseoloogiline vaste, mis konteksti sobinuks.

3) Väljendid, mis ainult tõlkes on fraseologismid.

Selliseid leidub üllatavalt rohkesti. Torkab silma, et tõlkija püüab kasutada vulgaarsemat, pejoratiivsemat keelt kui kirjanik.

Kui lähtuda sellest, et tõlkija ülesandeks on tõlkida mitte sõnu, vaid mõisteid (eriti fraseoloogiliste ühendite puhul), mis sõnade taga peituvad, võib öelda, et selles peatükis käsitletud küsimuste osas on tõlkija L. Kastein oma ülesandega küllalt vastuvõetavalt toime tulnud. Fraseoloogia tõlkimisel esineb nii meisterlikke kui ka suhteliselt nõrku asendamisi. Kokkuvõttes on tõlke tase pisut üle keskmise.

III. A B I S Ò N A D E K A S U T A - M I S E S T T Ò L K I M I S E L

Algteksti ning tõlke võrdlemisel tundub, et tõlkija kasutab sama mõtte väljendamiseks rohkem sõnu kui kirjanik. Kui grupeerida nn. abiks kasutatavaid sõnu, saame kolm suuremat alajaotust:

- 1) verbide juurde kuuluvad abisõnad;
- 2) noomenite juurde kuuluvad abisõnad;
- 3) rõhutavad või täpsustavad sõnad.

Vaatleme neid lähemalt:

A. ABISÕNADE TARVITAMINE VERBIDE TÕLKIMISEL

Eesti keeles võime tegusõnu jagada vastavalt nende struktuurile liht-, liit-, ühend- ja väljendteguksõnadeks. Jätame vaatlusest välja 2 esimest gruppi ning pöörame tähelepanu ainult eraldi kirjutatavatest tüvedest koosnevatele

verbiühenditele. Keeleteadlane H. Rätsep on viimastes järjekindlalt eristanud kahte tüüpi - ühend- ja väljendverbe. Väljendverb on noomeni ja verbi ühend, pikemalt oli väljendverbidest juttu käesoleva diplomitöö II peatüki A-alajaotuses seoses fraseoloogiliste ühenditega. Kanne tõlkimise probleeme sai vaadeldud koos fraseologismide eestindamise küsimustega.

Kõneldes ühendverbidest, tuleb leida sobiv nimetus lihtverbi juurde kuuluvatele abisõnadele. Kooligrammatikad nimetavad neid abimäärsõnadeks, prefiksaaladverbideks, seega - nad ei moodusta iseseisvat sõnaliiki. Teised uurijad (näit. Kristjan Kure) väidavad, et need sõnad moodustavad iseseisva sõnaliigi, mida nimetatakse kõrvalsõnadeks. (Tänini pole eesti keele grammatikas selgesti esitatud, mille põhjal eristatakse sõnaliike ja mille põhjal nende mitmesuguseid alaliike.) Keeleteadlane H. Rätsep on kõnesoleva sõnarühma märkimiseks kasutanud terminit kõrval sõna¹, mida ka nende riidade kirjutaja edaspidi tarvitab. Kõrvalsõnade

1

H. Rätsep, Ühendverbide rektsioonistruktuuride iseärasustest eesti keeles. - Emakeele Seltsi Aastaraamat 14-15. Tallinn 1968-1969, lk. 61.

tunnused on: 1) nad esinevad alati koos verbidega; 2) nende abil tuletatakse lihtverbi-dest uusi verbe; 3) nad ei vasta ise mingile küsimusele; 4) nad ei ole mingisugused iseseisvad lauseliikmed; 5) nad osutavad tegevuse suunatusele, lõpetatusele, iseloomustavad lähemalt tegemist või olemist.

Ülalloetletud tunnused viitavad sellele, et kui tõlkimisel kasutada kõrvalsõnu, saab soome keeles ilma kõrvalsõnata tarvitatud samatüveline ning sama põhitähendusega verb eesti keeles modifitseeritud tähenduse. Alati see siiski nii ei ole, sest täpsustavate kõrvalsõnade kasutamine on rohkem eesti kui soome keelele iseloomulik nähtus. (Soome keeles sõltub lihtverbi tähendus sellistel juhtudel kontekstist.) Küll võib aga eesti keeles tihtipeale kohata liialdusi kõrvalsõnade kasutamisel - neid tarvitatakse seal, kus neil otstarvet pole. Kuidas on selles suhtes lood teose "Se on sitten kevät" tõlkimisel, on järgneva analüüsi üks objektidest.

Teine vaadeldav küsimus on soome keeles ja eesti keeles samasuguse tähendusega eritüveliste verbide tõlkimine, mille puhul eestindaja on abiks võtnud kõrvalsõna. On niisuguseid tegusõnu, millel puuduvad adekvaatsed

ühetüvelised vasted, ja ka niisuguseid, kus need on olemas, kuid eesti keeles (või ka soome keeles samal ajal) on sama mõtet võimalik väljendada konstruktsiooniga verb+ kõrvalsõna.

Näited on analüüsiks grupeeritud kõrvalsõnade järgmise liigituse alusel:

- 1) suunda osutavad;
- 2) tegevuse lõpetatust näitavad;
- 3) seisundimuutusele viitavad.

1. Suunda osutavatest kõrvalsõnadest on tõlkimisel kõige enam tarvitatud v ä l j a:

...veti harjan avulla
kengät sängyn alta...
(76)

Napoleon kummardus
sängi alla vaatama, tõi
harja, tõmbas harjaga
sealt kingad v ä l j a
ning viis Anni ette. (42)

Toodud näites pole kõrvalsõna v ä l j a tingimata vajalik.

Loomulik on kasutada kõrvalsõna näites

Vanha isäntä katsoi ikkuna-
nasta, ... (109)

Vanaperemees vaatas
aknast v ä l j a, ...
(109)

ning näites

Kirkosta alkoi virrata
väkeä, ... (215)

Kirikust hakkas rah-
vast v ä l j a val-
guma, ...

Palju on teose eestinduses leida verbiga ühenduses olevat k ä t t e. Näiteid:

Hän ottaa lehden uude- Ta vótab lehe uuesti
taan,... (149) k ä t t e, vaatab kuu-
lutust veel kord. (84)

Kórvalsóna ei ole antud juhul hädavajalik.

Lause võiks välja näha nii: Ta vótab uuesti
lehe, vaatab kuulutust veel kord.

...että sai laukun Perenaine suutis nii-
seinältä,... (72) palju tõusta, et sai
koti seinalt k ä t-
t e, andis raha. (40)

Siin on kõrvalsóna omal kohal, sest sellises
kontekstis on eestlase kõrva harjunud just
niisuguse ühendiga.

T a g a s i on sageduselt kõrvalsónade
hulgas samuti üks esimesi:

...kun tarjoilija oli ...kui ettekandja oli
tullut ja... (206) t a g a s i tulnud,...
(115)

Soomekeelne t u l l u t sisaldab siin endas
täheenduse, mille eesti samatüveline verb saab
alles täpsustava kõrvalsóna lisamisel.

Soome p a l a t a ei oma eestikeelset
ühetüvelist levinud vastet. On olemas küll
vähelevinud keelend n a a s t a¹, mida tõl-
kija pole kordagi kogu romaanis kasutanud.
Võinuks proovida:

¹ Oigekeelsuse sõnaraamat, Tallinn 1960, s u b
Teinud: E. Muuk, E. Raet, M. Kindlam,

...palannut... (142) Aga tuli varakult ta-
g a s i, eile õhtul oli ta
vaid korraga külas käinud
ja kohe t a g a s i tul-
nud. (81)

(...ja kohe n a a s n u d.)

Selle näite puhul vädiks n a a s m a tarvita-
mine sama keelendi kahekordset kasutamist.

Levinud on verbiühendites v a s t u :

...estellä... (54) Anni püüdis v a s t u
vaielda...(31)

S E S¹ pakub e s t e l l ä vasteteks küll
t a k i s t a d a, k e e l i t a d a, kuid tõl-
kija on toiminud õigesti, et neid pole pruukinud-
konteksti ei sobi kumbki.

2. Üldjoontes on suunda osutavate kõrvalsõnade
kasutamine vähem vaidlusttekitav küsimus kui
tegevuse lõpetatust näitavate kõrvalsõnade tar-
vitamine. Viimaste puhul võib väita, et vähemasti
pooltel juhtudel on tegemist liialdusega -
näiteks tähendab verb s u r e m a juba isegi
tegevuse lõplikkust, tagasipöördumatust. Milleks
siis veel kõrvalsõna ä r a (surema) ?

Vaadeldava teose tõlkes on väljendit
ä r a s u r e m a pruugitud vähemasti kolmel
korral (vastavalt lk. 43 (soomekeelses) ja 25 (ees-
tikeelses), 137 ja 78, 184 ja 104). Et viidatud

¹ K. Pihel, A. Pikamäe, Soome-eesti sõnaraamat, Tallinn 1971.

kohtadest esimese ning kolmanda puhul on tegu
otsese kõne edasiandmisega, võib neil juhtudel
soome k u o l l a niisugust eestindamist lu-
bada.

Ä r a kasutamiseiga on tõlkimisel liial-
datud kõige rohkem:

... <u>näkyisi</u> naamasta...
(63)	... <u>paistab</u> näost
ä r a.(36)
(pro ... <u>paistab</u> näost(ki).)
...oli <u>siivonnut</u> huoneet,...(69)	...oli toad ä r a
<u>koristanud</u> ,...(39)
(pro ...oli toad <u>koris-</u>
<u>tanud</u> ,...
... <u>tasoiittaa</u> kuhmut.
(13)	...mügarikud ä r a
<u>tasandama</u> . (9)
(pro ...mügarikud <u>tasandama</u> .)
...jännitys <u>häviää</u> .
(74)	... <u>pingulolek</u> <u>kaob</u>
ä r a.(42)
(pro ... <u>kaob</u> pingul-
olek./... <u>kaob</u> pinge.)
... <u>olivat unohtua</u> .(83)	...et naised <u>läksid</u>
<u>meelest peaaegu</u> ä r a.
(47)
(pro ...et naised <u>pea-</u>
<u>aegu meelest läksid</u> .)

- ...oli maksanut vel- ...oli oma võla ä r a
kansa,...(150) maksnud,viimse kui penni-
ni.(85)
(pro ...oli maksnud oma
võla,...)
- ...eivätkö ne kuih- ...kas need ei närtsi
du.(211) ä r a.(118)
(...kas need ei närtsi.
/...kas need ei närbu.)

Liigselt on mitmel pool pruugitud
kórvalsõnu ü l e s ja k o k k u.Nii võiks
ü l e s mitmel juhul ära jätta kohtades,kus
juttu on ä r k a m i s e s t, t ó u s m i -
s e s t,näiteks:

- ...herännyt siihen... ...selle peale ü l e s
(162) ärغانud...(92)
(pro ...selle peale
ärغانud...)
- Vierustoveri nousi. Naaber tóusis ü l e s.
(186) (105)
(pro Naaber tóusis.)

Samalaadseid eksimusi võib leida veel lehe-
külgedel 49 (sm n o u s e e) ning 28(e t ó u -
s e b ü l e s) ja mujal.

Niisugusel korral,nagu järgnevas näites
kórvalsõna k o k k u kasutatud on,võib sel-
le vabalt tautoloogia vältimiseks ära jätta:

...on taittanut lehden ...on lehe k a h e-
k a k s i n k e r r o i n . k o r r a k o k -
(141) k u murdnud.(80)

(pro ...on lehe k a h e-
k o r r a murdnud.)

Mõnikord on tõlkijale kõrvalsõnaga variant rohkem meeldinud kui samahästi arvessetulev lihtverbi kasutamise võimalus. Lk. 36 pruugitud soome k o k o s i on lk. 21 eesti keelde tõlgitud k o r j a s k o k k u. Samatähenduslik on lihtverbiline k o g u s. Nende ridade kirjutaja eelistabki viimast.

3. Seisundimuutusele viitavate kõrvalsõnade tõlkimisel leidub veelgi enam kui muudel puhkudel kohti, kus tõlkija on soome keele lihtverbi eesti keele samatähendusliku lihtverbiga väljendamise asemel valinud ühendverbi. Sagedasemad sellelaadsed näited on a v a t a eestindamine l a h t i t e h a, l a h t i v ó t t a ning s u l k e a tõlkimine k i n n i p a n n a. Näiteid:

...avasi kahvipaketin. ...tegi kohvipaki
(71) l a h t i .(40)

...sulki oven.(106) ...pani ukse k i n -
n i .(62)

Vóiks ju tólkida ka vastavalt lihtverbidega
a v a m a j a s u l g e m a .

Kokkuvóttlikult vóib märkida, et kórval-
sónadest on ebaotstarbekalt kasutatud eriti
tegevuse lópetatust näitavat ä r a. Muudel
puhkudel on need abisónad vähem häirivad. Vói-
nuks tarvitada rohkem olemasolevaid lihtverbi-
lisi vasteid.

B. ABISÕNADE TARVITAMISEST NOOMENITE

TÕLKIMISEL

Selles tööloigus püüab nende ridade kirjutaja analüüsida kaassõnade tarvitamist tõlkija keelepruugis. K a a s s ó n a d on muutumatud sõnad, mis kuuluvad nimisõnade või nimisõnade tähenduses olevate omadus-, arv- ja asesõnade juurde.¹ Neil on sarnasust eespool käsitletud kõrvalsõnadega. Tihti on sama tüvi kord kõrvalsõna, kord kaassõna funktsioonis, olenevalt sellest, kas ta kuulub verbi või noomeni juurde. Kaassõnad märgivad ruumi (laua a l l), aega (e n n e puhkust), põhjust (tema p ä r a s t) ja teoviisi (üksteise v ó i d u). Nad võivad asetseda noomeni ees või järel, mille järgi neid nimetatakse ees- ja tagasõnadeks e. pre - ja postpositatsioonideks.

¹ J. Valgma, N. Remmel, Eesti keele grammatika, lk. 53.

Kaassõnade tarvitamisega kiputakse sageli liiale minema, niisamuti nagu kõrvalsõnade pruukimisega. Teose "Se on sitten kevät" tõlkes oleks võinud samuti mõnel puhul kaassõna vältida ning kasutada võimalust sama mõtte väljendamiseks käändelõpu abil, nagu seda algtekstis on tehtud. Nii oleks võinud hoiduda saksa-pärasest konstruktsioonist... i s t u s l a u a ä ä r d e. (lk. 62) soome ... i s t y i p ö y t ä ä n eestindamisel (lk. 108), kui kontekstis oli juttu sööma hakkamisest. Sama mõtet on eespool toodud viisil väljendatud korduvalt.

Enamikul juhtudel on kaassõna kasutamine tõlkija poolt siiski õigustatud ja heakskiidetavgi. Teistmoodi oleks raske paremini väljendada keelendite p i l k k a h i n t a a n (151) - l a u s a n a æ r u v ä ä r s e t a s u e e s t (83), k i u s a l l a (138) - k i u s u p ä r a s t (78), r i v e i t t ä i n (181) - r i d a d e k a u p a (102), (v a i h t o i k e p i n) k i r v e e s e e n (124) - (v a h e t a s k e p i) k i r v e v a s t u (69) jpt. eestindamisel. Niisugustel kordadel pole eesti keeles vastavat käändelõpulist vormi või tuletusliidet, mis oleks soomekeelsega tähenduslikus vastavuses ning samal ajal ka üldtarvi-

tatav (vt. r i v e t t ä i n vasteks kólblik
r i v i t i ei tundu lugejale kindlasti nii
loomulik kui r i d a d e k a u p a).

C. RÕHUTAVATE VÕI TÄPSUSTAVATE
SÕNADE TARVITAMISEST

Algteksti ning tõlke võrdlemisel leiame, et eestindaja on mitmel pool lauseid omapoolsetult mitmesuguste rõhutavate või täpsustavate sõnadega täiendanud. Mõned neist kuuluvad ainult ühe sõna juurde, teised aga annavad kogu lausele uue tähendusvarjundi. (Mainitud sõnad on seega rõhu- või lauselaiendi funktsioonis.) Sõnaliigilt on nad harilikult rõhumäärsõnad e. modaaladverbid.

Nii näiteks on tõlkija isegi kahekordselt lisanud modaalsust sõnarühma

...ja seisoi eteisessä. ...avas ta toa ukse
(10) ja seisiski juba
esikus. (8)

eesti keelde ümberpanemisel - liitega ning modaaladverbiga. Aidanuks ühestki.

Samalaadne liigne täpsustus on näitava asesõna s e e lisamine järgmises fraseoloogismiga tõlgitud sõnarühmas:

...sitä emäntä oli
tarkoittanut.(51)

...sellele see pere-
naine sihtis.(29)

On ju kontekstis juttu ainult ühest perenaisest!

Ülearune on lisandus t ó e s t i lauses

Napoleon oli pahoillaan. Napoleon oli tóesti
(145) pahane.(85)

Samalaadseid tõlkijapoolseid täiendusi
võib hoolikal lugemisel veel õige mitmetes
kohtades silmata.

IV. RAHVUSVAHELISTE
SÕNADE KASUTAMISEST
SOOME OMA SÕNADE
TÕLKIMISEL

SDV keeleteadlane Klaus Heller on öelnud: "Olgu meie põhimõtte kasutada võõrsõna vaid seal, kus tal on asjakohane ülesanne täita. Sel juhul peame eelistama tabavat võõrsõna ebailmekale, vähem tabavale saksa sõnale või tülikale ümberjutustusele."¹

Ligikaudu sama mõtet väljendas juba selle sajandi algusveerandil eesti teenekas keeleuenduslane J. Aavik: "...nende tarvitamine on kohane vaid teatavais stiililaadides - teaduslikus, eriti eriteadus-

¹K. Heller, Das Fremdwort in der deutschen Sprache der Gegenwart. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig 1966, lk. 152 jj.

likus, teatavat yliteaduslikku või kosmopoliitlikku, või rafineerit või ylivürtsit õhk-kunda või meeoleolu märkivas, või ka ylemeelses, vallatumas, humoristlikus, või pretsioos- ses stiilis, kus haruldaste vóórsónadega võib saavutada isevärki koomilisi efekte. Sääl tarvitatagu neid nii palju kui tahes. Tóósisse, või luuleliselt yleva ja karskepuhta meeoleolu kujutamiseks aga on kaugelt kohasem vóórsó- nust vaba stiil."¹

Lisagem, et keeleteadlastest on J. Aavik vóórsónade vastu üks leebemaid. Ise keele- uendaja, on ta ometi välja astunud tema arvates tarbetute omasónade loomise vastu, kui vóórsó- na asja ära ajab. Tema seisukoht on tänapäe- valgi heaks kiidetud. Tendents vältida liigset vóórsónade tarvitamist on muude keelte juures ehk märgatavamgi kui eesti keeles. Tähtsamad soome-ugri keeled, nagu ungari ja soome keel, tarvitavad üpriski vähe rahvusvahelisi sónu (viimaste all mõeldakse paljudes kultuurkeel- tes tarvitata vaid peamiselt kreeka, ladina ning prantsuse algupäraga sónu), loovad neile omad vasted. Sellepärast võib tõlkimisel ette tulla olukordi, kus eesti keeles täpne omasóna-

¹ J. Aavik, Vóórsónade kysimus. - Keelekultuur I. Tartu Keeleuendusühing, Tartu 1928-9, lk. 61.

line vaste puudub. Mitmes kohas M.-L.Vartio teose "Se on sitten kevät" eestinduses torkab silma, et soome oma sõna on eesti keelde tõlgitud rahvusvahelisega. Kas selline teguviis on õigustatud või mitte, seda püütaksegi käesolevas peatükis analüüsida.

Lugedes kõrvutavalt algteksti ja tõlget, tunduvad ilmse ebakõlana järgnevad eestindused:

...se näkyi selvästi ja kuitenkin epäto- delisena.(6)	...see paistis sel- gesti ja siiski ebareaalse- na.(6)
---	---

Miks mitte otse tõlkida ebatoelise-
na e. ebatoepärasena ?

Ja miks ei võiks eestindada

...tietämät- tään...(37)	...instink- tiivselt ettevaatlikuks muu- tunud.(21)
-----------------------------	--

hoopiski tahtmatult ?

...touhusi hä- nen huonet- taan...(78)	...õienda- remondiga... (44)
--	------------------------------------

Sõnale touhuta annab "Soome - eesti sõnaraamat"¹(edaspidi S E S) vasteks a s-
k e l d a d a, r a h m e l d a d a. Võiks tõl-

¹K.Pihel, A.Pikamäe, Soome-eesti sõnaraamat.

kida proovida nii: p u t i t a s t e m a
t u b a. Kontekstiga ei oleks see stiililises
konfliktis.

...oli annettu p a l k- ...oli a v a n s -
k a e t u k ä t e e n... s i a n t u d... (60)
(106)

Selline tõlge ei sobi stiililiselt. Usutav,
et eraisiku juures töötavale mehele (vt. laiem
kontekst) võib ka p a l k a e t t e m a k s -
t a (v. a n d a), nii et tõlkida võiks sõnadega
o l i p a l k (a) e t t e m a k s t u d v o i
o l i p a l k (a) e t t e a n t u d v o i
fraseologismiga o l i a n t u d p a l k (a)
o r a s t e p e a l e .

"A m m a t i t a i t o "K v a l i f i k a t -
v ä l i t t ä m ä - s i o o n n o u -
t ö n" (147) t a v" (83)

Selle märgusõna (vt. kontekst) võinuks suu-
pärasemalt tõlkida "A m e t i o s k u s v a -
j a l i k" või "A m e t i o s k u s n o u -
t a v" .

Ei tahaks hästi nõus olla, kui juttu on
s a a d a v a l olevast töökohast ja tõl-
kes sõna v a k a n t n e märgib soome sõna
a v o i n n a (vastavalt lk.83 ja 147).

V u o k r a - a u t o on meie oludes
tõesti t a k s o , aga ka soome keeles on
t a k s o l e vaste - t a k s i. Eesti keeles
võiks kõnelda samahästi ü ü r i a u t o s t.

(Näited lk. 160 algtekstis ja lk.90 tõlkes.)

...siitä v i e r a s- ...sealt e s i -
e t e i s e e n,...(161) k u s s e p a r a a d -
u k s e j u u r d e,...
(91)

Kuigi eesti keeles pole eriti levinud mõisted
k ü l l a l i s t e - e s i k (e. e e s k o d a)
ja v a s t u v ö t u - e s i k (e. e e s k o -
d a), peab nende ridade kirjutaja mõlemat või-
malust paremaks tõlkija poolt antud pikast lohi-
sevast võõrsõna sisaldavast seletusest.

...v e s i s ä i l i ö ö n... ...pani piima-
(170) nõusid v e e -
r e s e r v u a a -
r i j a h t u m a,..(96)

Sõnale s ä i l i ö annab S E S küll vasteteks
h o i d l a, r e s e r v u a a r, kuid meie mõis-
tes on sõnal v e e h o i d l a suurema vee-
kogu tähendus, kui piima mahajähtamiseks ühes
laudas olemas on. Võiks proovida asendada r e -
s e r v u a a r v. h o i d l a v e e p a a g i
v. -v a n n i g a, mida sellisel puhul tavaliselt
ette kujutame.

Kuidagi ei saa nõus olla, et k u l j e t u s
(lk.177 jm.) tõlgitakse eesti keelde sõnaga
t r a n s p o r t (lk.100 jm.), kui on olemas
samatähenduslikud v e d u ja v e d a m i n e.
Et kontekstis antud näite puhul on sõna k u l -
j e t u k s e t seotud matuste organiseerimi-

sega, võiks veel kõne alla tulla sõidutamine.

Kui räägitakse politseinikust, kes seisib sõiduauto kõrval ja tarkastelipaperi (lk. 184), siis tõlkija sõnavalikut selle väljendi eestinduses kontrollis dokumente (lk. 104) küll õnnestunuks lugeda ei saa. Võib ju eesti keeles ka öelda, et politseinik uuris pabereid, ja mingit arusaamatust ei teki.

... polttanut ... suitsetatud pakka... (186) nud sigaretti... (105)

Selle näite puhul on tõlkija ilmaasjata autoritekti täpsustanud. Soome tupakka tähendab tubakat ja tubakatooteid, millest sigaretid ainult ühe eriliigi moodustavad. SES annab polttaatud pakka vasteks ainult suitsetada. Seda võinukski tõlkimisel kasutada, peale selle olnuks mõeldav ka rahvapärane suitsu tõmmata.

Kui kirjeldatakse trammisõitu, siis
... seioi takka - ... tagaplaatsillalla... (187) vormil...
tõlge niisugusel kujul tundub vóóras ja harjumatu. Ei ütle ju keegi, et ta sõidab

v a g u n i t a g a p l a t v o r m i l , v a i d
v a g u n i t a g u m i s e s o t s a s e h k
v a g u n i s a b a s . K a v a g u n i l ó -
p u s v ó i b ö e l d a .

S E S a n n a b s ó n a l a a t u t ä h e n d u s e k s
p a l j u v a r i a n t e : l a a d , i s e l o o m , k v a -
l i t e e t , s o r t , k a t e g o o r i a ,
l i i k , k l a s s . T ó l k i j a o n v a l i n u d , e e s t i n -
d a d e s

...h y v ä ä l a a t u a . P e s u o n h e a
(194) k v a l i t e e -
d i g a . (109)

n e i s t ü h e , a n t u d j u h u l e b a s o b i v a . V ó i k s k a s u t a d a
h o o p i s s o r t i - p e s u o n h e a d
s o r t i .

...o s u u s k a u p a s - ...k o o p e r a t i i v -
t a ... (194) k a u p l u s e s t ...
(109)

V ó i k s o l l a k a ü h i s k a u p l u s e s t .
(S e l l i s e v a s t e a n n a b S E S s ó n a l e o s u u s -
l i i k e , m i s s i s u l i s e l t o n s a m a t ä h e n d u s l i k .)

E e s p o o l j u b a m a i n i t u d s ó n a k u l j e t u s
e s i n e b k a l i i t s ó n a n a j a s i i n g i o n t ó l k i j a v a s t e k s
a n d n u d t r a n s p o r d i :

...h ä n m a i n i t s i k u l - ...m a i n i s t a t r a n s -
j e t u s m a k s u n p o r d i k u l u d .
s u u r u u d e n . (202) (113)

S a a b k a v ä h e m a m e t l i k u l t : ...m a i n i s t a v e o -
h i n n a . / ...m a i n i s t a v e o k u l u d e
s u u r u s e .

...s i l k k i- ...kes lamas kirstus, valgete
p e h m y s t e n... looride ja s i i d p o l s t-
(213) r i sees.(120)

Siia sobiks keelend s i i d v o o d e r d i s .

Ele muistuttaa hänen Liigutus meenutab tema
t a p a a n s a k ó n e m a n e e r i .
p u h u a.(23) (14)

Ei kólaks pahasti, kui tólkida: Liigutus meenutab
tema r ä ä k i m i s v i i s i .

Mónedel juhtudel on soomekeelse sõna tól-
kimine rahvusvahelise sõnaga arusaadav ja õi-
gustatud. Soome keeles kasutatakse üldiselt
vähem rahvusvahelisi sõnu kui eesti keeles;
ka pole eesti keeles mõne eseme või nähtuse
jaoks sellele täpselt vastavat oma sõna ole-
maski. Nii on lugu järgnevatel juhtudel:

...r a v i n t o l a n ...r e s t o r a n i
e t e i s e e n.(205) v e s t i b ü ü l i .
(115)

Kólaks kentsakalt, kui paneksime v e s t i -
b ü ü l i asemele e s i k või e e s k o d a .
(Sõna e t e i n e n on v e s t i b ü ü l i -
n a tólgitud veel lk.207(soomekeelses) -
116(eestikeelses), kusjuures on mõeldud jällegi
r e s t o r a n i v e s t i b ü ü l i .)

Ka t o i m e t o n e r i s t ä j ä(145)
eestindamist t ö ö t u i s o l a t s i o o n i -

p a n i j a (81) ei vóí pahaks panna, sest omasónalist vastet selle töö tegija kohta ei leiagi.

F a r m a r i a u t o (195) on eestindatud f u r g o o n a u t o (105) . Siin vóib soovitada veel p i k a p 'it, kuigi see sóna pole eriti levinud.

Keelendi k u i t t i l o m a k e tólkega k v i i t u n g i b l a n k e t t (vastavalt lk. 195 ja 105) vóib ka parema oma sóna puudumise tõttu nõustuda; samuti t o i m i s t o n p e r ä l l ä (196) tõlkimisega b ü r o o t a g a s e i n a s (110). (Juttu on matusebüroost.)

Mõtteselguse huvides on sobiv tõlge:

...ja pyysi soittamaan	...ja palus tellida
a u t o n. (207)	t a k s o. (116)

Mööda on lastud järgnevate tõlgetega:

Mies kertoo olevansa	Mees jutustab, et ta
Porkkalan s i i r t o -	on Porkkalast e v a -
l a i s i a, (24)	k u e e r i t u d, (15)

S E S -is märgib sóna s i i r t o l a i -
n e n v ä l j a r ä n d a j a t, ü m b e r -
a s u j a t, k o l o n i s t i. E v a k u e e -
r i t u t selles loetelus ei leidu. Tõlkida

võiks nii: Mees räägib (e.jutustab)end Pork-
kalast ü m b e r a s u j a olevat.

...joka näyttää samaa ...mis näitab üht ja
k u v a a.(185) sama f i l m i.(104)
Siin tundub õigem eestindada soome k u v a
sõnaga p i l t.(Laiemas kontekstis on juttu
ühetaolisest maastikust, mis ei muutu, kui keerad
silmad ära ja pöörad jälle tagasi.)

Tehes kokkuvõtet , tuleb märkida, et selles
peatükis näiteks toodud soome sõnade vóórsõnaga
tõlkimistest oleks enamikku võinud vältida. Oma-
sõnalised vasted, mis neil juhtudel olemas on,
tunduvad suupärasemate ning sobivamatena.

V. E B A T Ä P S E L T V Õ I
V Ä Ä R A L T T Õ L G I T U D
K O H A D

Selles peatükis käsitletakse üksik-
sõnu, mida tõlkija on vääralt eestindanud,
ning sõnaühendeid (v.a. eespool põhjalikult
analüüsitud fraseologismid), mis on
ebatäpselt tõlgitud.

A. VÄÄRALT TÕLGITUD ÜKSIKSONAD

Teose "Se on sitten kevät" eestinduses
leidub teatud hulk sõnu, mis erinevad tähenduselt
soomekeelses algtekstis olevatest. Mõnel puhul ei avalda
ebatäpsus ennast muudu kui eriti hoolikal tekstide võrdlemisel.
Sellised möödalaskmised on näiteks sõna
t u o l i l l e (144) asendamine sõnaga
k i r s t u l e (82), v a k a v a n (188)

ümbertegemine u u r i v a k s (106), m a u s t e -
a s t i o i t a (205) tólkimine m a i t s e -
a i n e i d (115), s e k ä t a v a r a k a u -
p a n (187) eestindamine sõnaga t o i d u -
p o e s t (105) ja muud võimalikud taolised juhud.
Toodud näidete puhul oleksid õiged olnud vasted
t o o l i l e (lk.82 eestikeelses), t ó s i s e
(106), m a i t s e a i n e t o p s i k e s i (115),
s e g a k a u p l u s e s t (105).

Arvude tõlkimisel on "näpuvigu"-

Siinä on s e i t s e -
m ä n sakaraa ja kes-
kellä nuppi.(8)

...k u u s sakki ja
nupp keskel.(7)
(pro ...s e i t s e
sakki ja nupp keskel.)

Kello oli k a h d e k -
s a n kun... (190)

Kell oli s e i t s e ,
kui ülakorrusel maga-
jad oma tubadest alla
tulid.(106)

(Viimase näitega on tõlkija meie aja suhtes eksi-
nud ühe, Soomes kehtiva suhtes isegi kahe tunniga!)

Olulisemad ülalloetletud eksimustest on aga
järgnevad vääreestindused:

Hän oli luullut s e n
olevan navettaan läh-
dössä.(162)

Ta oli arvanud, et s e e
hakkab lauta minema.(92)

Soome keelest ei sobi inimolendit märkivat näi-

tavat asesóna s e eesti keelde tõlkida näi-
tava asesónaga s e e, vaid isikulise asesóna-
ga t e m a e. t a .Selles näites tekiks t a
kasutamisel olukord, kus lauses on kaks asesóna-
ga tähistatud isikut, ning mõte jääks seeläbi
segaseks. Nende ridade kirjutaja soovib asen-
dada soome s e kóne all oleva isiku nimega:
Ta oli arvanud, et A n n i hakkab lauta mine-
ma.

Ebasobiv on keelend ä r i l ó. h n a l i-
n e t o o n (lk. 111 eestikeelses tekstis).
Soome k a u p a n t e k o o n v i i t t a-
v a n s ä v y n (lk. 196) võiks püüda eestini-
dada kuidagi teisiti, näiteks sõnadega k a u p-
l e m i s e l e v i i t a v a t v a r j u n-
d i t.

Ebasõnastunud on sünonüümne vaste p r u u n,
kui seda pakutakse soome r u s k e i t a ase-
mele kontekstis ...Krüsanteemid, need olid
p r u u n i d. (lk. 216 soomekeelses ja lk. 121
eestikeelses tekstis). R u s k e ä ã le vastab
täpsemalt eesti keeleski r u s k e, mis siiski
on ainult tinglikult pruun, pruuni üks varjunõ.
Võiks kasutada vähem pretensioonikat p r u u-
n i k a s, p r u u n j a s või hoopiski
otsetõlget r u s k e : Krüsanteemid, need olid
r u s k e d. / Krüsanteemid, need olid pruunikad.

B. EBATÄPSELT TÕLGITUD

VÄLJENDID

Ebatäpselt tõlgitud nn.vabadest sõnauhenditest (vastand fraseoloogilistele) võib eristada rühma, kus tõlkija on teinud omapoolseid täiendusi ning lisandusi:

Nainen oli uhannut
tappaa itsensä.(137)

Naine oli m i t u
k o r d a ähvarda-
nud ennast ä r a
tappa.(78)

(pro Naine oli ähvar-
danud ennast tappa.)

Sen perästä n a i -
n e n e i t u l -
h u t.(140)

Pärast seda e i o l -
n u d t o o j u l -
g e n u d t u l l a .
(80)

Selle näite ümbermuutmise tõlkes ei ole nende ridade kirjutaja meelest millegagi põhjendatud. Kontekstis eestindus küll just võõrkehana ei tundu, kuid milleks siiski autoriteksti asjatult ümber teha? Täpne tõlge kõlab nii: Pärast seda n a i n e e i t u l n u d .

Hän katsoi oveen.(178) Ta vaatas k i n -
n i s t u s t .(101)

Tõlkijapoolne täiendus on asjatu, sest juba järgmises lauses tekstis ilmneb asjaolu, et üks oli suletud.

...vaikka ne oli pakko ...kuigi neid sõnu
sanoa...(199) tuli k u u l d a -
v a l t lausuda...(111)

Siingi on täiendus kohatu, diplomitöö autori meelest sisaldab sõna l a u s u d a endas isegi juba ka tähenduse k u u l d a v a l t .

...ostaa pelkäämättä ...osta kartmatult
halvan arkun.(199) o d a v a , k u i d
s i i s k i k i r s -
t u .(112)

Selles näites on eestindaja "tänu" lisandusele muutnud lause vastuvõtmatuks. Soome p e l -
k ä ä m ä t t ä vasteks on valitud antud konteksti mittesobiv sünonüüm. Lause kõlaks paremini kujul ...osta häbenemata odava kirs-
tu.

Hän oli tullut seiso- Ta oli tulnud ja j ä ä -
maan arkun viereen. n u d kirstu kõrvale
(200) seisma.(112)

Asja parandaks lause tõlkimine nii: Ta oli
jäänud kirstu kõrvale seisma.

Ülaltoodud näited sisaldasid kõik mitmesuguseid tõlkijapoolseid täiendusi. Neid leiab

hoolikal tekstide võrdlemisel veelgi, kuid nad pole eriti olulise tähtsusega teose tunnetamisel.

Sisuliselt teiseks muudavad lause mõtte alljärgnevad sõrendatult trükitud tõlkija omaloomingu näited:

Hän istui vielä h e t- k i s e n.(211)	Aga ta istus i k k a veel.(118) (pro Ta istus veel h e t k e (e.v i i- v u).)
---	---

S u k a i s t u a a n h i u k s i a a n... (10)	J u u k s e d k e r- g e l t <u>ü l e s</u> t õ m m a n u d,... (7)
---	--

Viimane näide tundub kentsakas ainult ühe tähe pärast, mis liigne on - kui asendada sõna ü l e s sõnaga ü l e, saame täiesti korraliku eestinduse.

Ebatäpne on tõlkija ka siis, kui ta asendab katkendis ...ja isäntä aavisti m i t ä e m ä n t ä a j a t t e l i, ja Napoleon tiesi m i t ä m u u t k o l m e a j a t t e l i v a sõrendatult trükitud kohad niisuguste vastetega: ...m i d a n a i s e d m ó t l e s i d ja ...m i d a i g a ü k s o m a e t t e m ó t l e s. (vastavalt lk.82 soomekeelses ja 46 eestikeelses tekstis). Võinuks säilitada

kirjaniku mõte (kui hoolikalt konteksti jälgi-
da, võib algtekstist leida Napoleoni ja peremehe
kaudsed iseloomustused, mis tõlkimisel kahjuks
tahaplaanile taanduvad):...ja peremees aimas,
m i d a p e r e n a i n e m õ t l e s, ja
Napoleon teadis, m i d a ü l e j ä ä n u d
k o l m m õ t l e s i d.

Kummaline tundub tegelaste kõne edasiand-
misel konkreetse joogimargi nimetuse asendamine
sõnadega ü k s t e i n e m a r k:

...v a l k o i n e n	...ü k s t e i n e
h e v o n e n o l i s i	m a r k o l e k s p a r e m
o l l u t p a r e m p i . (8 5)	o l n u d . (4 8)

Lugeja tabab selles näites ilmse ebakõla kiires-
ti: "White horse" (tõlkes "valge hobune") on meil-
gi laialdaselt tuntud joogimark, vaevalt usutav,
et tegelased siis omavahel korduvalt aina
ü h e s t t e i s e s t m a r g i s t r ä ä g i -
vad. Selguse mõttes oleks olnud võimalik teksti
v a l g e l e h o b u s e l e a n d a s e l g i t u s
joone all.

Mõningatel juhtudel on autori üldisema
täheendusega väljendit piiritletud:

...joka a n t o i	...kes r a p u t a s
v a i k e n e m i s -	v i h a s e l t p e a d .
m e r k k e j a . (8 8)	(5 0)

Kui a n t a k s e m ä r k u v a i t j ä ä -

d a, ei pruugi selleks alati v i h a s e l t
p e a d r a p u t a d a, on ka teisi võimalusi.
Konteksti põhjal võib oletada, et tõlkes esita-
tud viisil seda ei saadudki teha. Et me ei või
teada, kuidas asi täpselt oli, leppigem autori
väljendi adekvaatse tõlkimisega: ... k e s a n -
d i s m ä r k u v a i t j ä ä d a.

L i a n haju... (13) on tõlkijal piiritletud
kui p e s e m a t a a s j a d e lõhn(9).
Võinuks tõlkida lähedasema vastega- m u s t u -
s e lõhn.

Kirjaniku kujukaid võrdlusi on kaduma
läinud taolistes tõlgetes:

...mustat hiukset pään ...mustad juuksed
ympärillä k u i n pea ümber l a i a -
u k k o s p i l v i. (49) l i. (28)

Võib ju eesti keeleski võrrelda samamoodi:

..mustad juuksed pea ümber(laialä) n a g u ä i -
k e s e p i l v.

...jotka seurasivat ...kes ta n ä o i l -
h ä n e n k a v o i l - m e t j ä l g i s i d, ...
l a a n t a p a h t u - (199)
v a a p a n t o m i i -
m i a, ... (175)

Et teose looja poolne võrdlus on liig ilmekas,
et seda kaduma lasta minna, võiks ta otseselt
eestindada: ...kes jälgisid ta n ä o l t o i -

m u v a t p a n t o m i i m i .

Esineb vastupidiseidki juhte - tõlkija
muudab autori võrdlusi poeetilisemaks. Kah-
juks mitte alati õnnestunult, näiteks:

Uusi tie o l i	Uus tee l ö i k a s
h i e k k a i s e s s a	l i i v a s t m ä g e
m ä e s s ä k u i n	k u i v ä r s k e h a a v . (8)
tuore haava. (10)	

Niisugune võrdlus ei sobi. Millessegi võib
lõigata haava, kuid haav ise ei lõika midagi.
Tõlkigem siis sõna-sõnalt: Uus tee o l i
l i i v a s e s m ä e s k u i (e . n a g u) v ä r s -
k e h a a v .

Ebatäpseid eestindusi leiab teose "Se on
sitten kevät" tõlkes küllaltki arvukalt. Kõik
nad on erineva kaaluga, ainult üks ühine tun-
nus seob - toimimine teose looja tahte vastu.
Diplomitöö autor on seisukohal, et tõlkija
peab siiski maksimumi originaali elemente
püüdma adekvaatselt edasi anda.

K O K K U V Õ T E

Diplomitöös analüüsiti soome kirjaniku Marja-Liisa Vartio romaani "Se on sitten kevät" Luule Kasteina poolt tehtud eestindust. Tõlkijal on õnnestunud toredasti edasi anda selle teose omapära vormilises mõttes - pikad arutlevad laused, kus üks juhtsõna tihti neli-viis korda kasutusel. See võte muudab teose nauditavaks. Tekib tunne, nagu mõtiskleks keegi mineviku üle, esitaks sellest poolüminaalteadvuses esile kerkinud pilte, sealjuures jättes näiliselt ükskõikseks nende vastuvõtja suhtes. Grammatilisest aspektist võib selliste pikkade lohisevate lausetega mitte rahul olla, kuid nende tunnetuslik väärtus selles nõrkuses peitubki. Sellepärast võeti lähema vaatluse alla asja sisuline külg. Töös käsitlevad teemad piiritleti järgmiselt: 1) fraseoloogiliste ühendite tõlkimine; 2) abisõnade (kõrvalning kaassõnade ja rõhutavate-täpsustavate

määrsõnade) tarvitamine tõlkimisel; 3) soome oma sõnade eestindamine rahvusvahelistega; 4) ebatäpselt või vääralt tõlgitud kohtade analüüs.

I peatükk sisaldas andmeid romaani "Se on sitten kevät" autori M.-L.Vartio ja eestindaja L.Kasteina kohta.

II peatükis andis diplomand ülevaate fraseoloogia mõistest ning tõlkimise probleemidest. Sellele järgnevas analüüsis hinnati konkreetsete näidete varal fraseologismide eestindamist kõnesolevas teose tõlkes. Kõigile fraseoloogilistele ühenditele, mille tõlkimisel on kasutatud eestikeelset ekvivalenti, on need õigesti ning sobivalt valitud. Analoogilise fraseologismiga asendamisel võib tõlkija töös märgata mõningaid algteksti stiilitasandist kõrvalekaldumisi. Hulgaliselt soome keeles vabu sõnaühendeid on tõlgitud fraseologismidena. Ka nende juures on puuduseks stiilitasandist möödalaskmine, peamiselt "krõbedama" vaste andmine. Vähem on kohti, kus soome keele fraseologism tõlgitakse vaba sõnaühendiga. Kõigil vaadeldud juhtudel oleks teose eestindaja hõlpsasti võinud leida piltliku väljendi.

III peatükk jaotati kolmeks. Esimene osa käsitles verbide eestindamisel kasutatud kõrval-

sõnu, teine- noomenite kaassõnu ning kolmas - tõlkija poolt lisatud rõhutavaid või täpsustavaid määrsõnu. Kõige häirivam tundus esinemise sageduse poolest ülearusena tarvitatud tegevuse lõpetatust märkiv kõrvalsõna ä r a.

IV peatükis analüüsiti soome oma sõnu, mis tõlkes on mitte eesti oma sõnadega, vaid rahvusvaheliste variantidega asendatud. Niisugust teguviisi võib algteksti ning tõlke võrdlemisel täheldada rohkem, kuisee hea tõlke jaoks sünnis on.

V peatükk pühendati väärtõlgetele ja eestindamise ebatäpsustele. Et see sai tervelt 6 lehekülge pikk, ei iseloomusta tõlkijat eriti heast küljest. Ebatäpsused pole siiski niivõrd kaalukad, et tunduvalt teose väärtust kahandaksid.

Üldhinnangus võib tõlkija töö tulemust hinnata keskpäraseks või natuke paremaks. Suhteliselt väikese praktikaga ilukirjanduse eestindajana on L. Kastein andnud eesti lugejale küllalt nauditava teose.

E. Dsa
P. Alvre

K A S U T A T U D K I R J A N D U S

AAVIK, J., Vóórsónade kysimus. -Keelekultuur I, Tartu Keeleuendusyhing. Tartu, 1928-9.

Eesti keele süntaks I. Prooviartikleid lihtlause süntaksi alalt. Tallinn, 1964.

HAKULINEN, L., Kielen' näkymiä. Helsinki, 1970.

HELLER, K., Das Fremdwort in der deutschen Sprache der Gegenwart. VEB Bibliographisches Institut. Leipzig, 1966.

HIIESALU, M., V. Linna teose "Täällä Pohjan-tähden alla" teise osa tõlke analüüs. Diplomitöö. Tartu, 1973.

LEHTSALU, U., LIIV, G., Ilukirjanduse tõlkimisest inglise keelest eesti keelde. Tartu, 1972.

Maailman kirjat ja kirjailijat. Keuruu, 1957.

MIHKLA, K., RANNUT, L., RIIKOJA, E., ADMANN, A., Eesti keele lauseõpetuse põhijooned I. Lihtlause. Tallinn, 1974.

OJAMAA, O. Arutlus ideaalsest tõlkijast. - "Looming" 1972, nr. 11.

PIHEL, K., PIKAMÄE, A. Soome - eesti sõnaraamat. Tallinn, 1971.

RADÓ, G., "Kalevala" ja "Kalevipoja" tõlkimise meetodid. - "Keel ja Kirjandus" 1971, nr. 8.

RÄTSEP, H., Eesti keele väljendverbide olemusest.-
"Keel ja Kirjandus" 1973, nr.1.

RÄTSEP, H., Ühendverbide rektsioonistruktuuride
iseärasustest eesti keeles.- Emakeele Seltsi
Aastaraamat 14-15. Tallinn, 1968-1969.

Soome novell. Tallinn, 1968.

VAKK, F., Suured ninad murdsid päid... Tallinn, 1970.

VALGMA, J., REMMEL, N., Eesti keele grammatika.
Tallinn, 1970.

VARTIO, M.-L., See on siis kevad. Tallinn, 1972.

VARTIO, M.-L., Se on sitten kevät. Keuruu, 1957.

Digekeelsuse sõnaraamat, Tallinn, 1960.
Toimet. E. Muuk, E. Raiet ja M. Kindlem.

ПЕТРОВСКИЙ, Ф., В.Я. Брусоб - переводчик "Энеиды".-
Мастерство перевода. Москва, 1973.

ФЕДОРОВ, А.В., Введение в теорию перевода. Моск-
ва, 1958.

ФЕДОРОВ, А.В., Основы общей теории перевода.
Москва, 1968.

Резюме

В настоящей дипломной работе проана-
лизирован перевод романа финского писателя
Марья-Луиза Варпио "Это и значит быть" на эс-
тонский язык. Одновременно дан краткий обзор,
который знакомит читателя с л. Varpio и пере-
водчица Л. Кастэина.

Вводная часть касается вопросов общей теории
перевода и даёт обзор о пунктах, на которые обрат
в последующем анализе уделяет внимание.

Первая глава знакомит читателя и перевод-
чика романа.

II - V главы - анализируемая часть дипломной
работы.

Во II-ой главе рассматривается перевод фра-
зологов, даёт обзор о понятии фразологов и
проблемах перевода, а также указывается работа
переводчика в этой части по сравнению конкрет-
ных примеров.

III-ая глава посвящается использованию в осно-
вительных слов при эстонизации произведения.
IV-ая глава содержит обзорные переводы
финских слов о замене с межязычными.

В V-ой главе исследуется брак, сделанный переводчиком при эконизации о некоторых отдельных словах и словосочетаниях (за исключением фразеологизмы).

В конце работы заключение и перечень использованной литературы.

Анализируя вышеуказанные вопросы, имеет автор дипломной работы мнение, что Л. Кастэйн хорошо справилась переводом фразеологии, если не считая немногих ошибок по стилю. В переводе слишком много использовано вспомогательное слово "ага", а также международных слов. Неточностей в переводе слишком много, но они не очень грубые.

Учитывая, что Л. Кастэйн как переводчик художественной литературы ещё мало знакомое имя, можем надеяться от неё в дальнейшем хороших переводов, хотя и указанные в дипломной работе не можем ни в каком случае считать плохим.

S I S U K O R D

	Lk.
SISSEJUHATUS	2
I.KÄSITELDAVA TEOSE LOOJAST JA TÕLKIJAST.....	7
A.Teose autorist Marja-Liisa Vartiost.....	7
B.Teose eestindajast Luule Kasteinast.....	10
II.FRASEOLOGISMIDE TÕLKIMISEST.....	12
A.Fraseologismide definitsioon ja liigitus.....	12
B.Fraseologismide tõlkimisest..	19
C.Väljendid, mis nii originaa- lis kui ka tõlkes on fraseo- logismid.....	23
D.Originaalifraseologismid, mis on tõlgitud vabalt.....	40
E.Väljendid, mis ainult tõlkes on fraseologismid.....	43
F.Kokkuvõtte fraseologismide tõlkimisest.....	58
III.ABISÕNADE KASUTAMISEST TÕLKIMISEL	61
A.Abisõnade tarvitamine ver- bide tõlkimisel.....	61
B. Abisõnade tarvitamisest noomenite tõlkimisel.....	70
C.Rõhutavate või täpsustavate	

sõnade tarvitamisest.....	73
IV. RAHVUSVAHELISTE SÕNADE KASUTAMISEST SOOME OMA SÕNADE TÕLKIMISEL.....	75
V. EBATÄPSELT VÕI VÄÄRALT TÕLGITUD KOHAD.....	85
A. Vääralt tõlgitud üksiksõnad...	85
B. Ebatäpselt tõlgitud väljendid.	88
KOKKUVÕTE.....	94
KASUTATUD KIRJANDUS.....	97
VENEKEELNE RESÜMEE.....	99